

KINA UTMANAR

– fackliga och industriella perspektiv

Tillägnas
JAN-ÅKE OLSSON
Metalls internationella sekreterare
1953–2005

Layout/original: Olle Sjöstedt Information AB
Tryckning: Sandvikens tryckeri AB/3 500 ex/2005.05

Förord

Just nu pratar alla om Kina. Det kanske inte är så konstigt med tanke på den snabba utveckling som sker i landet – få länder har vunnit så mycket på globaliseringen som Kina.

För Metall är det intressant att följa utvecklingen i Kina av flera anledningar. Ur ett industriellt perspektiv innebär den ekonomiska utvecklingen i Kina en verklig utmaning för traditionella industriländer i väst. Från att länge ha varit ett land som främst stått för arbetsintensiv produktion med lågt teknikinnehåll avancerar Kina nu på många fler områden i snabb takt. Sverige och resten av den industrialiserade världen kan inte räkna med fortsatt ensamrätt när det gäller att tillverka de avancerade produkterna med högt förädlingsvärde. Kinas tydliga ambitioner att komma i kapp skapar ett omställningsproblem för bland annat Sverige, men öppnar också för stora möjligheter.

Det fackliga perspektivet rymmer både en oro för vad som kommer att hända med jobben i Sverige och försiktig tillförsikt när det gäller situationen för de kinesiska arbetstagarna. I dagsläget kränks deras rättigheter dagligen – inte minst genom frånvaron av oberoende fack.

Sedan början av 1990-talet har inflödet av svenska investeringar i Kina accelererat. Svenska företag sysselsätter drygt 30 000 människor i Kina. För att få insyn – om än bristfällig – i situationen för de anställda i de svenska företagen har Metall ett kontinuerligt utbyte med de lokala facken – trots att de i allt väsentligt är kontrollerade av det kinesiska kommunistpartiet. Vi har parallellt ett informationsutbyte med centralorganisationen ACFTU. Vår förhoppning är att dessa kontakter ska vara *en* väg av *flera* som kan bidra till att påverka systemet inifrån i demokratisk riktning.

Rapporten har utarbetats vid Metalls utredningsavdelning av Josefine Larsson.

Stockholm i april 2005

Ola Asplund
Utredningschef

Innehåll

Förord	3
Inledning	7
Den kinesiska ekonomin – dominerande i världshistorien	11
Mittens rike	11
Från Mao till Jianto	12
Kina efter 1976 – ekonomisk öppenhet	13
Det andra stora språnget...	14
Handel med omvärlden	15
Kina idag	21
Sociala förhållanden	21
Mänskliga rättigheter	26
Arbetsmarknad/sysselsättning	26
Arbetsförhållanden och facklig rättigheter	32
Fackföreningar i Kina	35
Svenska företag i Kina	43
Motiv till produktion i Kina?	46
För och nackdelar med produktion i Kina	52
Framtidens Kina	61
Xiaokang – den nya politiska visionen	61
Politisk öppenhet?	62
Kommer tillväxten att fortsätta? – Riskfaktorer	65
Metall och utvecklingen i Kina	73
Kontakter med ACFTU och andra förbund	73
Kina utmanar – några slutsatser och reflektioner...	77
Artiklar och litteratur i urval	85

Inledning

Ett besök i Shanghai är en fascinerande upplevelse – där kan man se den omtalade kinesiska tillväxten med egna ögon. Staden växer så det knakar, nästan samtliga byggnader är nybyggda och har inte hunnit få den grå yta av smuts och avgaser man ser i de flesta andra större städer. Den absoluta majoriteten av alla höghus, motorvägar, utvecklingszoner och industriparker har byggts de senaste tio åren. I början av 1990-talet var en femtedel av världens alla lyftkranar samlade i Shanghai och de senaste tio åren har mer än 4 000 skysrapor byggts i staden – det är i genomsnitt mer än en om dagen.

Det är få länder som har vunnit så mycket på globaliseringen som Kina. För 20 år var det knappast någon som kunde förutse vilken betydelse landet skulle få för världsekonomin i dag. Den ekonomiska utvecklingen sker med ett rasande tempo och det är inte lätt för utomstående att överblicka det som sker – än mindre att dra säkra slutsatser om dess för betydelse för resten av världen. Sedan slutet på 1970-talet har landet upplevt en av världshistoriens mest genomgripande ekonomiska omvandlingar. Mellan 1978 och 2002 växte ekonomin med i genomsnitt 11 procent per år, enligt officiell statistik. Under den perioden lyftes mer än 200 miljoner människor ur fattigdom.

Den generation som står bakom detta är nu i fyrtioårsåldern. Det är den generation som föddes efter kulturrevolutionen och som har blivit uppfostrade till att allt är möjligt – bara man kämpar tillräckligt hårt. Hela Kinas moderna utveckling har skett under deras livstid. Till skillnad från dem som växte upp under kulturrevolutionen - en generation som i dag betraktas som ”förlorad” – har de haft tillgång till utbildning och möjlighet att resa utomlands. För dem som lyckats har levnadsstandarden ökat markant på dessa 25 år.

Den kinesiska tillväxten är dock koncentrerad till kusten i östra och södra Kina. Resten av det gigantiska landet består till stor del av fattig landsbygd. Fortfarande lever miljoner kineser i fattigdom

Inledning

och skillnaden mellan dem som tjänar på utvecklingen och dem som knappt märker av den ökar. De flesta bedömare är emellertid överens om att även om de rika blir allt rikare blir de fattiga inte fattigare. Majoriteten av befolkningen har fått det något bättre de senaste 25 åren även om det för de flesta, än så länge, handlar om marginella förbättringar.

Politiskt går dock utvecklingen långsamt. Demokrati står inte på de kinesiska ledarnas dagordning – åtminstone inte inom den närmaste framtiden – och utrymmet för oberoende fackföreningar att växa fram ser under överskådligt tid ut att vara litet.

Det bör sägas tydligt att Kina är en diktatur med allt som kännetecknar en sådan. Det betyder dock inte att det inte finns en riktning även för Kinas politiska utveckling mot större frihet. Den ekonomiska utvecklingen för bland annat med sig en bredare kontaktyta mot omvärlden, något som får allt större betydelse för den interna politiska och sociala utvecklingen.

Frågan är vad den kinesiska utvecklingen får för betydelse för Sverige och den övriga industrialiserade världen. Nästan varje vecka rapporteras om företag som lämnar landet för att kunna dra nytta av nya tillväxtmarknader och billig arbetskraft i Kina och andra länder i Asien. Hur konkurrerar vi med industriarbetarlöner som motsvarar sju procent av de svenska? I vilken mån innebär den kinesiska utvecklingen ett hot mot den industriella produktionen i Sverige och i vilken mån innebär den möjligheter? Det går inte att bortse ifrån att 1,3 miljarder kineser är en stor potentiell kund för våra varor och tjänster.

Ur ett fackligt perspektiv ser vi på den kinesiska utvecklingen med en blandning av oro och tillförsikt. Till det positiva hör att väldigt många kineser fått det bättre samt att den framväxande kinesiska marknaden innebär en enorm potential för svenska företag och därmed möjligheter till fler jobb. Samtidigt är det svårt att inte oroas över att allt fler företag väljer att förlägga produktion i Kina

och andra låglöneländer. Från början var det företrädesvis enkla komponenter som tillverkades i låglöneländer, nu ser vi hur allt mer avancerad produktion likaväl kan tillverkas i Kina som i de traditionella industriländerna. Därmed riskerar fler av företagens funktioner med nära koppling till produktion att också flytta. Det faktum att de traditionella fackliga verktygen för att motverka lönedumpning är svåra att applicera i ett land där det är förbjudet med oberoende fackföreningar, späder naturligtvis på vår oro.

Den här rapporten har två syften: Det första är ge en bild av ”tillväxtmiraklet Kina” – vad är det egentligen som sker i landet och hur ser verkligheten ut för de kinesiska arbetstagarerna?

Det andra är att undersöka hur svenska företag ser på den kinesiska marknaden – i dagsläget och i framtiden. Vilka motiv ligger bakom produktion i Kina, vilka för- respektive nackdelar ser man? Hur ser företagens framtidsstrategier ut?

I rapporten förs också en diskussion kring möjliga framtids-scenarier beträffande den kinesiska ekonomiska och politiska utvecklingen samt Sveriges framtid som produktionsland. Vi diskuterar också hur Metall ser på frågan om kontakter med den officiella kinesiska fackföreningsrörelsen respektive andra oppositionella fackliga rörelser.

Den kinesiska ekonomin – dominerande i världshistorien

Mittens rike

Den kinesiska ekonomin har genom historien haft en dominerande ställning i världsekonomin. Dess andel av den globala ekonomin har sedan början av vår tideräkning uppgått till 22–33 procent¹. Men Kinas historia går längre tillbaka än så. Filosofen Konfucius vars tankar fortfarande har stor betydelse för kinesisk kultur och samhälle, levde redan på 500-talet f Kr. Kejsaren Qin Shi Huang Di grundade den första centraliserade kejsarmakten 221 f Kr. Det är hans namn som har gett upphov till vårt namn på Kina.

Fram till 1200-talet e Kr, då Djingis Khan erövrade landet, var Kina världens största och i flera avseenden ledande rike. Hans sonson beslöt att Peking skulle bli huvudstad. Därefter följde en lång period (fram till 1911) av ekonomisk och teknologisk stagnation då landets ledare valde att isolera sig politiskt gentemot övriga världen. De lyckades dock inte riktigt. Portugiserna anlände som första européer till Kanton (södra Kina) 1514 och Storbritannien upprättade sin första handelsstation i samma stad 1689. Kina led stora militära förluster och tvingades avträda flera territorium, bland annat Hong Kong, Macao, Vietnam och Vladivostokområdet.

I början av 1900-talet hade Kina en mycket orolig inrikespolitisk situation. Allt starkare krafter önskade se en modernisering av samhället och 1911 utbröt en revolution som ledde till att kejsardömet störtades (1912). Nationalistpartiet Koumintang bildades, vars ledare försökte samla Kina.

År 1921 bildades kommunistpartiet. Efter andra världskrigets slut kunde kommunisterna med sin ledare – Mao Zedong – i spetsen mobilisera massorna till en slutgiltig seger 1949. Till skillnad från Sovjet och den kommunistiska regelboken valde Mao att mobilisera de fattiga bondemassorna och inte bara industriarbetarna i städerna. Detta kom att bli en bestående skillnad mellan praktiker

¹ Maddison, Angus, The World Economy: Historical Statistics, OECD 2003

Den kinesiska ekonomin

och teoretiker inom kommunistpartiet. Kommunismen i kinesisk tappning byggde på en stark idealisering av landsbygdens och böndernas roll i samhällets utveckling. Detta står i stark kontrast till de massiva planekonomiska satsningar som skedde, främst inom den tunga industrin.

Från Mao till Jiantao

Under åren fram till Maos död präglade hans ”kamplinje” Kina med ideliga masskampanjer och revolutionära experiment. ”Det stora språnget” 1958 och ”den stora proletära kulturrevolutionen” 1966–76 är de mest kända exemplen på denna linje. Maos politik innebar i praktiken bland annat terror och massavrättningar av klassfiender, speciellt i början av 1950-talet. Experimentet ”det stora språnget” gick ut på att Mao i en enda kraftsamling ville utveckla Kina till en industrination på bara något årtionde. För att detta skulle bli möjligt skulle alla bidra till att samla skrot för att kunna framställa järn i primitiva jordugnar. Men resultatet blev förödande. Järnet från de primitiva ugnarna gick inte att använda och när alla tvingades arbeta med järnframställning förföll böndernas odlingar. Resultatet blev en hungerekatastrof som beräknas ha kostat minst tjugo miljoner människor livet.

Den stora proletära kulturrevolutionen utlöstes 1966 till följd av de svåra slitningar som fanns inom partiet. Mao försökte befästa sin ideologi och krossa dem som ville välja en annan väg. Tillsammans med hustrun Jiang Qing började Mao rensa ut personer i ledningen som ansågs ha kapitalistiska böjelser. Förföljelserna blev efterhand alltmer godtyckliga. Unga partiaktivister, så kallade rödgardister, mobiliserades i hätska masskampanjer mot alla ”borgerliga element”. Lärare, administratörer och andra specialister tillhörde dem som trakasserades och sändes till omskolningsläger. Följden blev att industrin och utbildningen berövades på arbetskraft, vilket i sin tur ledde till kaos och stagnation.

Till Maos stora misstag hör bristen på respekt för objektiva ekonomiska och materiella förutsättningar. Målsättningarna med

”det stora språnget” tyder exempelvis på en tilltro till massornas skaparkraft som helt saknade verklighetsförankring. På samma sätt utgör hans vägran att se befolkningstillväxten som ett problem ända fram till 1970-talet ett exempel på hur han ignorerade politiska och ekonomiska realiteter.

Att Maos politik ändå kunde genomdrivas berodde på det totalitära politiska system som genomsyrade hela det kinesiska samhället, med kommunistpartiet som överordnande maktstruktur. Fraserna var vackra, men innebörden var att nästan all kritisk diskussion brännmärktes som kontrarevolutionär. Syftet med experimenten var att lyfta och befästa Kina som en stark och respekterad stat – en förebild för andra stater.

Kina efter 1976 – ekonomisk öppenhet

När Mao dog 1976 blev Deng Xiaoping ledare för kommunistpartiet. Två år senare lade han drastiskt om den politiska kursen. Man beslöt att öppna Kina mot omvärlden för handel och investeringar och att släppa fram marknadskrafterna. Målet var att få fart på den kinesiska tillväxten. Ett viktigt skäl till Dengs reformpolitik var omsorgen om partiet. Endast om Kina hade en positiv ekonomisk utveckling skulle partiet kunna behålla makten. Men det är ett märkvärdigt faktum och en historiens ironi att Deng, som ingick i den kommunistiska ledningen redan under revolutionen, blev den som kunde ställa sig i spetsen för Kinas uppbrott från den kommunistiska ekonomiska tvångströjan.

Den nya politiken yttrade sig bland annat i att folkkommunerna på landsbygden upplöstes och att jordbruket avkollektiviserades. Bönderna tilläts, till skillnad från tidigare, att öka sina inkomster genom hårt arbete och uppfinningsriktighet. Inom servicesektorn blev privata verksamheter tillåtna, och inom industrin skulle efterfrågan styra produktionens inriktning. Entreprenörer, ingenjörer och specialister fick ökat inflytande på bekostnad av byråkrater och politiker och de tilläts rationalisera produktionen för att möta konsumenternas behov.

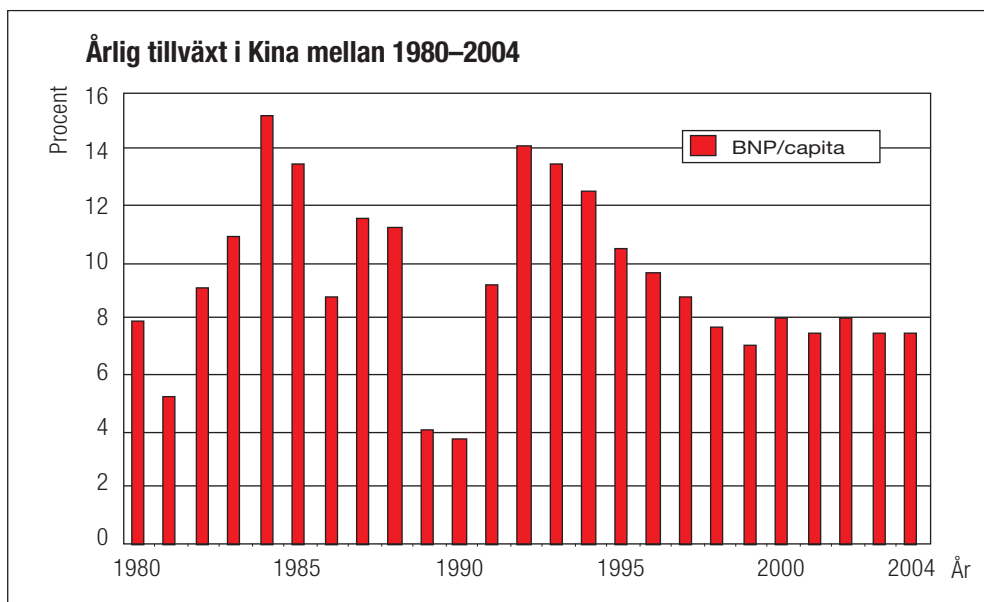
Den kinesiska ekonomin

Reformerna kombinerades med ett ökat intresse för omvärlden. Särskilt handel och import av avancerad utländsk teknologi fick stor betydelse. En milstolpe i Kinas moderna ekonomiska utveckling nåddes 2001 när landet blev medlem i världshandelsorganisationen WTO.

Det andra stora språnget...

Sedan de kinesiska ledarna inledde den ekonomiska reformpolitiken i slutet på 1970-talet har landet upplevt en enormt snabb utveckling. Ekonomin växte i genomsnitt 11 procent per år mellan åren 1978 och 2002 ². Under samma period lyftes mer än 200 miljoner kineser ur fattigdom ³.

Källa: WTO

2 Det råder en viss osäkerhet kring tillförlitligheten i den officiella kinesiska statistiken. Troligtvis är siffran något överdriven, enligt internationella bedömare.

3 Människor som har mindre än en dollar per dag att leva på klassas enligt FN och världsbanken som "mycket fattiga". När man beräknar denna grupp tar man hänsyn till att man får olika mycket för en dollar i olika delar av världen.

Den kinesiska ekonomin

År 1978 svarade Kina för mindre än 2 procent av världens samlade BNP. Sedan dess har landets BNP mer än fyrdubblats och år 2004 var Kinas del av världens samlade BNP 5 procent. År 2003 växte ekonomin med 9,3 procent och trots att regeringen uttryckt en vilja av att strama åt ekonomin för att undvika överhettning slutade tillväxten för 2004 på 9,5 procent. Bara ökningen motsvarar nästan halva Sveriges BNP.

De två viktigaste drivkrafterna bakom tillväxten är handel och investeringar.

Handel med omvärlden

De ekonomiska reformerna i kombination med ett ökat intresse för omvärlden har gjort att landets handel med andra länder ökat markant. Medlemskapet i WTO 2001 förstärkte denna utveckling ytterligare. Den totala handeln uppgick 2003 till 60 procent av BNP (1,15 miljarder USD) och Kina är idag världens tredje största handelsnation efter USA och Tyskland. USA är det land i världen som importerar mest varor och tjänster medan Tyskland det land som exporterar mest. USA, Japan, EU och Sydkorea är i tur och ordning Kinas största handelspartners.

Export

Kina beskrivs ofta som världens största fabrik. Här tillverkas två tredjedelar av världens alla kopiatorer, mikrovågsugnar, DVD-spelare och skor, över hälften av alla digitalkameror och två tredjedelar av alla persondatorer.⁴

Under 2004 ökade Kinas varuexport med 38 procent under årets första månader jämfört med året innan. Under hela 2004 omsatte Kinas export mer än 1 000 miljarder USD.

⁴ The Economist 2004.10.02

Den kinesiska ekonomin

Import

Men Kina påverkar inte bara den globala balansen som stor tillverkare. I allt högre grad spelar Kina en ledande roll också som marknad. Förra året ökade importen med 40 procent och under de senaste tre åren har Kina stått för en tredjedel av världens ökande importvolym. Kinas efterfrågan på olika varor har gjort att priserna i övriga världen skjutit i höjden. Det gäller särskilt vissa råvaror.

Under 2003 konsumerade Kina:

- › 55 procent av all cement i världen
- › 36 procent av allt stål i världen
- › 30 procent av allt kol i världen
- › 20 procent av allt koppar i världen

Under samma år ökade Kina produktionen av:

- › Bilar, Automation med 85 procent
- › Stål med 22 procent
- › Elektricitet med 16 procent
- › Konstruktion med 12 procent

Källa: Exportrådet

Utländska investeringar

Utländska direktinvesteringar är en av de viktigaste mekanismerna för att överföra teknologi och kunskap internationellt. Utländska direktinvesteringar innebär att företagen investerar sitt kapital i produktionsanläggningar utanför hemlandet. Detta inkluderar band annat förvärv av utländska företag, bildandet av "joint ventures" (samriskbolag) med utländska företag samt installation och uppgradering av maskinpark och utrustning i mottagarlandet.

De kinesiska ledarna har varit mycket framgångsrika när det gäller att locka till sig utländska investeringar och landet är i dag världens största mottagare av sådana. Detta inflöde har spelat en

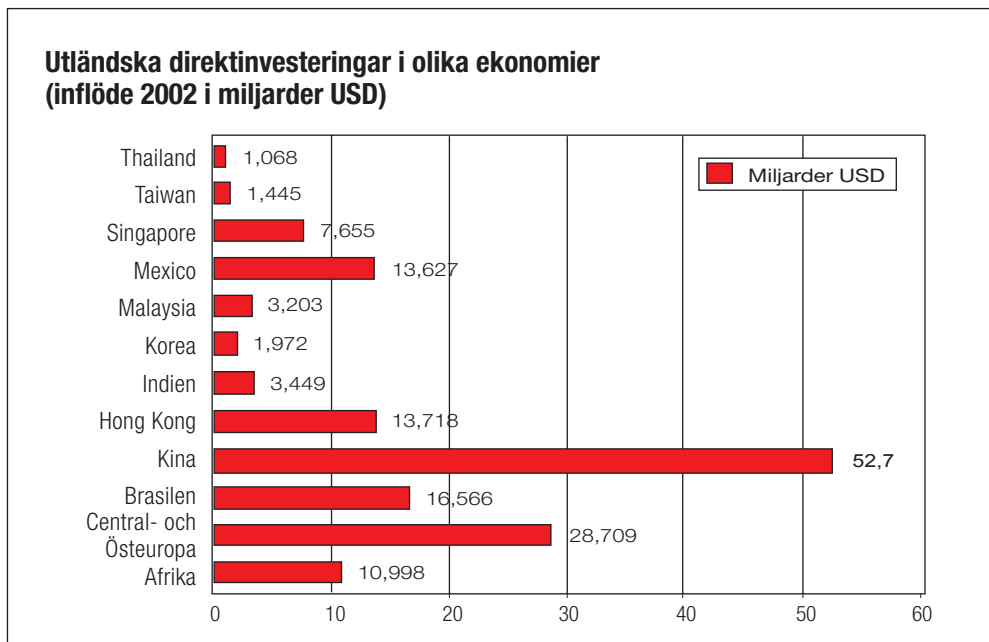
Den kinesiska ekonomin

central roll för den ekonomiska utvecklingen i landet de senaste två decennierna. Utländska företag som investerat i landet har varit den drivande kraften bakom moderniseringen av Kinas industri, dels genom att de försett landet med ny teknologi och kunskap, dels genom att de gett kineserna tillgång till nya marknader. Sedan början av 1980-talet när Kina började öppna upp sin ekonomi för omvärlden har investeringsflödet tillfört landet ett enormt kapital, nästan 500 miljarder USD. De senaste åren har över 50 miljarder USD per år investerats i landet. Av alla utländska direktinvesteringar som görs i världen går en tiondel till Kina. Som jämförelse kan man ta Indien som också brukar nämnas i termer av utländska investeringar. Indien tog länge emot 2 miljarder per år och är idag uppe i 5 miljarder per år ⁵.

De multinationella företagens del av Kinas industriproduktion har ökat från noll i början av 1980-talet till 12 procent 1995 och sedan dess mer än fördubblats till 29 procent 2002. Det är således inte särskilt överraskande att omkring hälften av Kinas export kommer från multinationella företag.

⁵ Exportrådet samt officiell kinesisk statistik.

Den kinesiska ekonomin

Eftersom den allra största delen av dessa investeringar globalt sett sker mellan industriländer står Kina för en fullständigt dominerande andel av utvecklingsländernas direktinvesteringar.

Källa: WTO

En del utvecklingsländer har uttryckt oro för att de multinationella företagen omdirigerar sina investeringar till Kina på bekostnad av övriga utvecklingsländer. Statistik visar att det finns fog för denna oro. Årliga investeringsflöden till utvecklingsländer som helhet föll med 26 procent från 2001 till 2003 medan flödet till Kina ökade med 22 procent. Kinas andel av utvecklingsländernas direktinvesteringar steg således från 22 procent till 37 procent. Flera andra länder som exempelvis Brasilien, Sydafrika, Polen och Mexico fick se en tvåsiffrig minskning av utländska direktinvesteringar.

Den kinesiska ekonomin

En bransch som varit särskilt intressant för de utländska investera-
rna är fordonsindustrin. Från 1996 till mitten av 2003 har globala
fordonstillverkare investerat 12 miljarder dollar till Kinas fordon-
sindustri. Av detta belopp har 5 miljarder dollar investerats redan
innan Kina blev medlem i WTO i november 2001. Därefter har
investeringarna i fordonsindustrin accelererat kraftigt.

Kina idag

Fakta, Folkrepubliken Kina

Huvudstad	Peking
Officiellt språk	Mandarin (rikskinesiska)
Statskick	Folkrepublik
Statschef	President Hu Jianto
Regeringschef	Premiärminister Wen Jiabao
Valuta	Yuan (CNY)/ Renminbi (RMB)
Viktigaste näringar	Järn, stål, kol, kemi, verkstadsprodukter, kläder, textil, hemelektronik, bygg, transport och detaljhandel
Viktigaste exportprodukter	Kläder, skor, IT-utrustning, hemelektronik och elektriska produkter

Källa: Exportrådet 2004

Nyckeltal, Kina, USA och EU

	Kina	USA	EU (25)
Folkmängd	1,3 miljarder	293 miljoner	450 miljoner
BNP-tillväxt (2004)	9,5 %	4,4 %	1,8 %
BNP (milj. USD 2003)	1 409 852	10 881 610	10 482 737**
Inflation (2004)	2,7 %	2,7 %	2,4 %
Arbetslöshet	4 % *	5,5 %	8,6 %
Bytesbalans (milj.USD 2002)	35 422	-530 660	59 279**

* Urban arbetslöshet, enligt officiell statistik. Högre om undersysselsättning på landsbygden räknas med.

** EU (15)

Källor: WTO, Ecwin, Exportrådet

Sociala förhållanden

Färre fattiga men ökande sociala skillnader

Antalet fattiga i Kina har minskat på ett sätt som är av stor global betydelse och levnadsstandarden har förbättrats för det stora flertalet av befolkningen. Enligt en rapport från Världsbanken⁶ hade

⁶ Världsbanken (2004), Reducing Poverty Sustaining Growth.

Kina i dag

andelen kineser som tjänade mindre än en dollar per dag minskat från 49 till 7 procent, eller från 490 – 88 miljoner människor mellan 1981 och 2002. Många befinner sig dock strax ovanför gränsen: 46,7 procent av kineserna hade 2001 en inkomst på mindre än två dollar per dag.⁷

Samtidigt som den absoluta fattigdomen minskar, ökar dock klyftorna i samhället. Kina har länge framhåvt sig själv som socialistiskt och som världens mest jämlika samhälle, men i dag är det just den sociala orättvisan och bristen på jämlikhet som är ett av landets största problem. Landsbygdsbefolkningen och etniska minoriteter har en betydligt sämre utveckling av levnadsstandarden än resten av befolkningen och inkomstklyftorna är betydande.

På ekonomspråk används ofta den så kallade Gini-koefficienten⁸ för att mäta inkomst- och förmögenhetsfördelning i ett land. När koefficienten är över 0,4 är det en internationellt accepterad varningssignal. År 2000 låg den för Kinas del på 0,46. Det kan jämföras med Indien (0,38) som därmed har mindre inkomstskillnader och Brasilien (0,60) där problemen är betydligt större än i Kina.

I städerna var inkomsten år 2002 för de tio procenten familjer som hade de högsta inkomsterna åtta gånger högre än inkomsterna för de fattigaste familjerna. På landsbygden var motsvarande siffra drygt nio gånger högre.

Klyftorna finns också mellan stad och landsbygd. År 2003 var inkomsten i städerna tre gånger högre än på landsbygden. Men de verkliga skillnaderna är betydligt större än så, beroende på att det

⁷ Enligt FN:s definition av fattigdom, se not nr 3. I beräkningarna har hänsyn tagits till att köpkraften skiljer sig mellan olika länder.

⁸ Gini-koefficienten är det internationellt mest använda måttet för att mäta fördelningen av människors inkomster. Koefficienten kan variera mellan 0 och 1 där 0 innebär att alla har samma inkomst (inga inkomstskillnader) och där 1 betyder att exempelvis ett lands totala inkomster samlas hos en enda individ.

sociala skydds nätet och tillgång till sjukvård och andra sociala förmåner ser helt annorlunda ut för människor som bor i städer jämfört med landsbygdsbefolkningen. Tar man hänsyn till dessa skillnader, blir klyftan dubbelt så stor.

Samma mönster återkommer om man jämför regioner. I östra Kina var BNP per capita 2,5 gånger högre än i västra Kina 2002.

I verkligheten är skillnaderna ännu större. I många branscher förekommer bonus och sidoinkomster som är betydligt högre än de nominella lönerna. För chefer i statliga företag är de osynliga (grå) inkomsterna tio gånger högre än deras nominella löner enligt en undersökning från 2001.⁹

Ett sätt att kompensera för de stora ojämlikheterna mellan stad och landsbygd, skulle kunna vara att ha en mer rättvis tillgång till sjukvård. Men resurserna satsas på sjukvården i städerna medan även de mycket fattiga måste betala för sin sjukvård på landsbygden.

Utbildning

En annan grundläggande faktor för att skapa jämlikhet är tillgång till utbildning. Även här återstår emellertid en hel del för den kinesiska regeringen. Kina har världens största och mest underfinansierade utbildningssystem. År 2000 satsades mindre än 2 procent av BNP på utbildning, vilket är lågt även bland utvecklingsländer.¹⁰

Enligt kinesisk lag ska statliga grundskolor vara gratis för de som bor i området. Men i praktiken måste föräldrarna ofta betala ett flertal olika godtyckliga och illegala avgifter. I vissa regioner kan upp till 25 olika sorters illegala avgifter påträffas. Det får effekten att många inte har råd att skicka sina barn till skolan.

⁹ Xu Youya, *Framtider* 3/2004

¹⁰ Wang Ola, *No, I'm from Borås*, (2004)

Kina i dag

Föräldrar som vill skicka sina barn till en bättre skola än den som ligger närmast måste i allmänhet betala alla avgifter själv. Andra brister i utbildningssystemet är de stora skillnaderna i kvalitet mellan skolorna i städerna och på landsbygden. Resultatet har blivit att mellan 10 och 20 procent av barnen på primär och sekundär nivå hoppar av skolan.

Långtifrån alla ungdomar har möjlighet att studera på universitet. Kostnaderna för en universitetsstuderande under ett år motsvarar ett eller två års inkomst för en normal jordbrukarfamilj och för att barnen ska bli antagna krävs ofta stora summor i ”frivilliga donationer”. Även här finns också orättvisor mellan stad och landsbygd. Ett exempel på det är att det är lägre inträdeskrav till universiteten i storstäder som Peking och Shanghai än på andra håll.¹¹

”Den flytande befolkningen” – Kinas växande underklass

Ett allt mer uppmärksammat problem i Kina är den stora grupp människor som brukar kallas *den flytande befolkningen* eller *migrantarbetare*. Begreppet syftar på de cirka 120 miljoner människor som lämnar den fattiga landsbygden i västra och norra Kina för att söka sig ett arbete i de många fabriker som finns kring städerna. De utgör en särskilt sårbar grupp i det kinesiska samhället. Dels har de formellt sämre villkor än den ordinarie befolkningen i städerna, dels blir de ofta utnyttjade på olika sätt. Migrantarbetarna erbjuds de sämsta jobben med de lägsta lönerna och det är inte ovanligt att arbetsgivare låter bli att betala ut intjänad lön.

Att de formella villkoren för den flytande befolkningen är sämre än för lokalbefolkningen i städerna beror på att det sociala trygghetssystem som finns ser olika ut för stad och landsbygd.

Skillnaderna har sin grund i det folkbokföringssystem som Mao skapade på 1950-talet – hokoun. Systemet delade in kineserna i en jordbruksklass som bodde på landet och en fabriksarbetande ur-

11 Xu Youyu (2004) Rättvisa och jämlikhet i Kina, *Framtiden* 3/2004

ban befolkning. Under många år hade bönderna inte rätt att fritt arbeta och bosätta sig i städerna. De hade inte heller rätt till samma välfärdsförmåner, exempelvis offentlig sjukvård, bostäder och pensioner som stadsborna.

Sedan de ekonomiska reformerna inleddes på 1970-talet har den fysiska barriären mellan stad och landsbygd luckrats upp. I dag är möjligt för bönder att få temporära tillstånd för att arbeta i de snabbt expanderande städerna.

Däremot är de politiska rättigheterna och de sociala villkoren fortfarande kopplade till var man är född. Ett exempel på att de politiska rättigheterna skiljer sig mellan stads- och landsbygdsbefolkning är att Kinas vallagar föreskriver att andelen företrädare för landsbygdsbefolkningen ska vara en fjärdedel av antalet företrädare för stadsbefolkningen. Det betyder att landsbygdsbefolkningens politiska rättigheter enligt lag bara är en fjärdedel av stadsbefolkningen.

När det gäller de sociala villkoren är det endast de med permanent stadsregistrering som har rätt till förmåner som sjukvård och utbildning. Det innebär exempelvis att barn till den flytande befolkningen inte har rätt att gå i skolan i städerna såvida de inte betalar höga avgifter.

Migrantarbetarna måste alltid ha med sig sitt hokoubevis. De som befinner sig på gatan utan rätt bevis skickar polisen tillbaka till landsbygden. Kravet på rätt hokoubevis används inte sällan av arbets-givare som metod att hålla sina anställda instängda på fabriker – de tar hand om bevisen när arbetarna anländer.¹²

Organisationen ICO¹³ genomförde 2003 en omfattande undersökning bland migrantarbetare i 16 distrikt i Guangdong. Forskarna

¹² Bjurling Kristina (2004)

¹³ Institute of Contemporary Observation, källa: Bjurling Kristina (2004)

Kina i dag

hade kontakt med över 2 000 arbetare och fick in 216 frågeformulär från arbetare inom tillverkning av sportartiklar, kläder, skor, leksaker och elektronik. De vanligaste och allvarligaste kränkningarna av migrantarbetarnas rättigheter fann ICO vara: extrema arbetstider, låga löner, osäkra arbetsvillkor, bristande eller obefintliga sociala försäkringar och hälsoskadlig arbetsituation. Man fann till exempel att 80 procent arbetade mellan 10 och 14 timmar per dag. 14 timmars arbetsdag är inte alls ovanligt under högsäsong.

Det finns många uppgifter som styrker den flytande befolkningens hårda villkor. De flesta tycks dock ha bättre villkor i Kinas tillväxtregioner än vad de har det i de mindre industriellt utvecklade områdena i norra Kina. Ofta är det unga kvinnor i åldrarna 18–25 som söker sig till fabriker i de expansiva områdena för att arbeta i några år innan de återvänder till sina hemorter.

Mänskliga rättigheter

Individuella rättigheter har inte låtit sig inordnas i den kommunistiska politiska retoriken. I praktiken har begreppet fram till nyligen varit tabubelagt, men detta luckras nu sakta upp. På akademisk nivå finns det ett intresse bland kineser att lära sig mer om den västerländska synen på mänskliga rättigheter. Förra året (2004) skrevs begreppet till och med in i grundlagen. Även om mycket återstår har tydliga framsteg skett när det gäller respekten för mänskliga rättigheter sedan 1970-talet.

Tyngdpunkterna i reformprocessen ligger dock på det ekonomiska planet och de politiska reformerna i riktning mot ett mer öppet samhälle är begränsade. Kina är fortfarande en enpartistat, präglad av kommunistpartiets maktmonopol.

Mötes-, religions-, och föreningsfriheten är starkt beskuren i hela landet, vilket drabbar demokrati- och arbetaraktivister. Fria fackföreningar tillåts inte och varje enskild organisation måste inordna sig under ett organ eller en officiellt godkänd nationell organisation.

Trots bristen på demokrati lever kineser i allmänhet ett mycket friare och mindre kontrollerat liv idag än för 20 år sedan. Individen och familjen kan i ganska stor utsträckning fatta beslut om boende, utbildning, konsumtion, umgängesformer, fritid och resor. Pressfriheten och yttrandefriheten är fortfarande beskuren, men samtalet i samhället växer i variation och styrka.¹⁴

Trots att alla enskilda organisationer ska godkännas av den kinesiska regeringen tycks många av dem verka relativt fritt, så länge de inte har en politisk inriktning. Det gäller till exempel miljöorganisationer och organisationer som arbetar med kvinnors rättigheter. Inom dessa områden håller ett civilt samhälle gradvis på att växa fram.

Men bilden är motsägelsefull. Samtidigt som man ser allt större friheter för den enskilda individen är straffen hårda för dem som försöker utmana systemet. År 2004 avrättades minst 3 400 människor i Kina, vilket är mer än hälften av alla verkställda dödsdomar i världen.¹⁵

Arbetsmarknad/sysselsättning

Före Kinas marknadsreformer kunde staten tvångsförflytta människor dit arbetskraften behövdes. Miljoner människor tvingades flytta av denna anledning. Samtidigt garanterade staten anställning och försörjning livet ut, utan några särskilda krav på motprestation. I dag är arbetsmarknaden inte lika hårt reglerad även om människors möjligheter att själva välja yrke fortfarande är begränsad.

Rätten till livstids statligt jobb avskaffades 1986 och även rätten till fast lön, oavsett arbetsinsats, har tagits bort. Företagen har idag större frihet att anställa och säga upp personer. De har också rätt att själva bestämma löner. Detta i kombination med att staten har som målsättning att drastiskt skära ned på sina förlustföretag

¹⁴ Ljungren, Börje (2004) – Sveriges ambassadör i Peking

¹⁵ Enligt officiell statistik. Amnesty International beräknar att det i verkligheten rör sig om minst 10 000 avrättade i Kina under 2004.

Kina i dag

betyder att många, kanske upp emot hälften av statssektorns 75–110 miljoner arbetare riskerar att mista sina jobb.

Arbetskraften består av cirka 750 miljoner människor (vilket är lika många som i hela OECD-området). Av dem finns 250 miljoner i städerna och de övriga 500 miljonerna på landsbygden. Arbetslösheten var officiellt 4,5 procent under 2004. Den officiella statistiken när det gäller arbetslöshet är emellertid vilseledande av flera anledningar. Det är för det första endast ett mått på registrerad arbetslöshet i städerna, och man räknas inte in förrän man varit arbetslös i tre år. För det andra räknas inte de miljoner övertaliga arbetare som sänts hem från statliga förlustföretag in. Enligt flera oberoende ekonomer är den faktiska arbetslösheten betydligt högre – minst 10 procent.

Statistiken räknar inte heller med de 150 miljoner arbetare på landsbygden som bara har tillfälliga jobb eller säsongsjobb i städerna. Inte heller räknas den enorma grupp människor på landsbygden som antingen är arbetslösa eller undersysselsatta. Arbetslösheten är ett problem för alla sektorer i samhället.

Trots den höga arbetslösheten finns uppgifter om brist på arbetare i vissa områden. Arbetsmarknadsministeriet hävdar att det saknas nära två miljoner arbetare i det så kallade Pearl-river-området i södra Kina. Denna siffra är troligtvis överdriven – det finns fortfarande gott om arbetskraft i Kina. De senaste åren har dock landsbygdsbefolkningen fått det något bättre tack vare politiska beslut om bland annat skattesänkningar för bönder. Det har förmodligen bidragit till att motivationen att lämna landsbygden för ett lågbetalt arbete i industrin har minskat något. Däremot rapporterar företag i tillväxtområdena att det börjar bli svårt att rekrytera och behålla nyckelpersoner. För de kineser som lyckats i den hårda konkurrensen är möjligheterna närmast oändliga och lojaliteten gentemot ett visst företag ofta låg.¹⁶

16 Enligt representanter för svenska industriföretag med verksamhet i Kina.

Omstrukturering av statliga företag

En av de viktigaste anledningarna till den höga arbetslösheten är de omstruktureringar som pågår av statliga företag. När ekonomin öppnades mot omvärlden och landet blev medlem av WTO visade det sig att de statliga företagen i många fall inte klarade av den globala konkurrensen. De var gammalmodiga, ineffektiva och hade ofta korrupt ledning. Det enklaste sättet för dem att bli mer konkurrenskraftiga var att göra sig av med övertalig personal – vilket ledde till att miljoner arbetare förlorade sina jobb.

En minoritet av de friställda har under några år möjlighet att få ersättning motsvarande upp till 50 procent av sin tidigare lön av företaget. De allra flesta förlorar dock inte bara sitt jobb utan också hela sitt sociala skyddsnät som är knutet till företaget. Anställda i statliga företag har bland annat rätt till subventionerat boende, hälsovård och pensioner.

Privatiseringarna och omstruktureringarna går dock relativt långsamt. De statliga företagen får fortfarande stora mängder statligt stöd för att förhindra att allt för många blir arbetslösa samtidigt. Situationen liknar något av ett moment 22. Staten fortsätter att stödja statliga företag ekonomiskt för att undvika massarbetslöshet samtidigt som man hoppas att den privata sektorn ska växa så mycket att den kan absorbera de arbetslösa. Den privata sektorn växer dock inte tillräckligt snabbt, delvis beroende på att det inte finns något statligt stöd för att starta nya företag – de statliga medlen går till att hålla de egna företagen under armarna. Omkring tre fjärdedelar av alla banklån i Kina går till statligt ägda företag vilket gör att det inte blir mycket över för småföretag och den privata sektorn.

Enligt arbetsmarknadsministeriet har antalet arbeten inom den statliga sektorn minskat med 43 miljoner under perioden 1997–2000. Under samma period ökade antalet arbeten inom den icke-statliga sektorn och den privata sektorn med 16,5 miljoner.

Kina i dag

Denna ojämnavikt mellan efterfrågan och utbud på arbetskraft ser ut att bestå den närmaste tiden. Enligt den kinesiska nyhetsagenturen Xinhua kommer antalet nya jobbsökande, d v s människor som söker jobb för första gången, att vara ungefär 15 miljoner varje år mellan 2003 och 2020. Under samma period kommer högst 8 miljoner nya jobb kunna skapas årligen även om tillväxten fortsätter med en takt om 7 procent per år. Andra källor har bedömt att 25 miljoner människor kommer att träda in på arbetsmarknaden medan antalet jobb som skapas beräknas uppgå till 10 miljoner. Siffrorna varierar, men problematiken är densamma (som i många andra länder för övrigt) – det skapas helt enkelt inte tillräckligt med jobb. Situationen ser heller inte ut att förändras inom den närmaste tiden.¹⁷

Löner

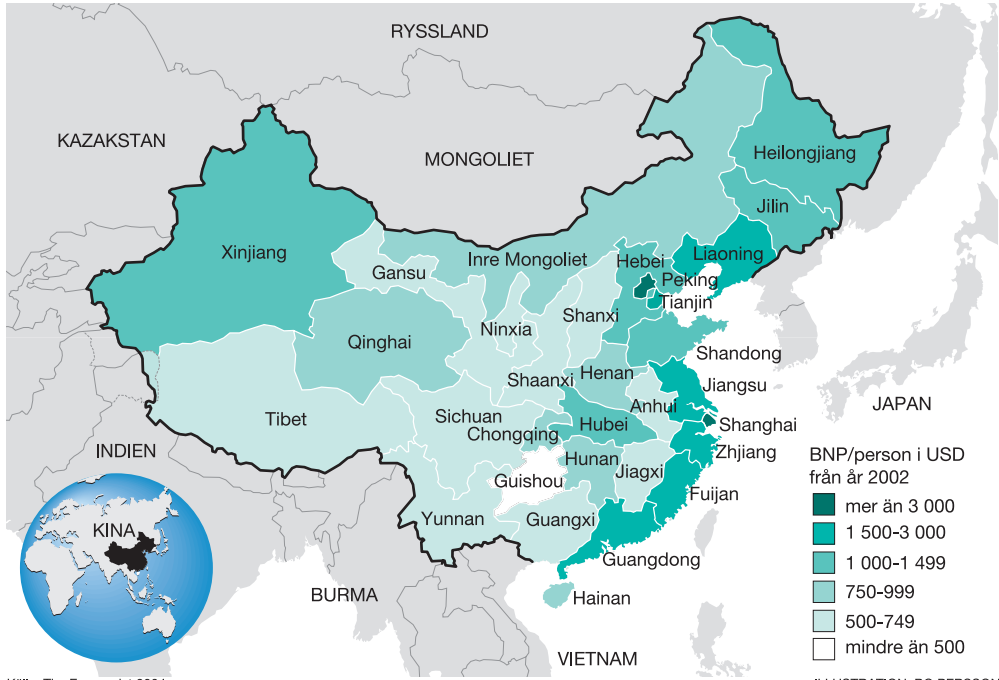
Av Kinas befolkning arbetar cirka 100 miljoner i tillverkningsindustrin och ytterligare cirka 7,5 miljoner i gruvindustrin. Antalet sysselsatta inom tillverkningsindustrin steg i början av 1990-talet för att sedan minska igen i slutet av samma decennium. Orsaken var de omfattande uppsägningar som gjordes inom statligt och kollektivt ägda industrier. Av de anställda inom tillverkningsindustrin är 55 procent män och 45 procent kvinnor. Mellan 75 och 80 procent tillhör yrkeskategorier som vi skulle kalla arbetaryrken.

Genomsnittlig lön och arbetskraftskostnad inom kinesisk tillverkningsindustri 2002 ¹⁸ , Svenska kronor						
Fördelat på kategorier						
Kategori	Antal anställda miljoner	Årslön	Total årlig A-kostnad	Lön per månad	A-kostnad per månad	A-kostnad per timme
Storstad	30	1 150	14 700–17 600	925	1 450	8,75
Mindre städer, landsbygd	70	6 900	6 900–8 000	575	625	3,75
Därav storföretag	19	8 900	8 900–10 300	750	800	4,80
Hela landet	100	8 200	9 250–10 900	675	865	5,25

Källa: Banister 2004

¹⁷ China Labour Bulletin (2004)

¹⁸ Total arbetskraftskostnad anges nedan som ett intervall på grund av att siffrorna är mycket osäkra. Alla siffror är uppskattningar och avrundade och ska främst ses som nivåjämförelse.

Källa: The Economist 2004

Som tabellen på sidan 30 visar är lönerna i storstäderna betydligt högre än på landsbygden och i de mindre städerna – i genomsnitt 60 procent högre. Dessutom förekommer sociala avgifter och ersättningar av olika slag¹⁹ i princip bara i storstäder. Det gör att den totala arbetskraftskostnaden är mer än dubbelt så hög, omkring 130 procent högre, i storstäder jämfört med landsbygden. Detta återspeglar sannolikt motsvarande skillnader i produktivitet. Man bör samtidigt komma ihåg att det kan finnas betydande skillnader i branschstruktur mellan exempelvis kustområdena i sydöstra Kina och den industri som återfinns i andra delar av landet. Det är faktorer som givetvis påverkar produktivitet och därmed löner.

¹⁹ Till exempel pensionsavsättningar, skydd för inkomstförlust vid sjukdom och arbetslöshet.

Kina i dag

Migrantarbetarnas löner

Hur förhåller sig då migrantarbetarnas löner till ovanstående statistik? Den statistik som finns om löner i tillverkningsindustrin skiljer inte ut migrantarbetarnas löner från de som är registrerade i städerna. Det finns dock mycket som tyder på att majoriteten av migrantarbetarnas löner inte rapporteras in för att undvika beskattning av såväl företag som anställda. Det är också vanligt att de arbetar i industriparker som ligger i områden som tidigare var jordbruksmark. Företag som klassificeras som landsbygdsföretag behöver i princip inte betala några sociala förmåner eller försäkringar åt sina anställda.²⁰

Kina tillhör de länder som pressar lönerna mest. Trots att efterfrågan på arbetskraft i låglöneindustrierna har ökat har inte lönerna höjts. 1996 tjänade arbetarna i Shenzen (oftast migrantarbetare) motsvarande 520–620 svenska kronor per månad och nu åtta år senare tjänar de ungefär lika lite. De bättre fabriker betalar möjligtvis upp emot 850 kronor i månaden, men bara under högsäsong då arbetsdagarna är mycket långa. På vissa fabriker kan lönen vara så låg som 200 kronor i månaden, trots att minimilönen (som varierar mellan provinserna) i genomsnitt ligger runt 400 kronor.²¹

Arbetsförhållanden och fackliga rättigheter

ILO-medlemmar sedan 1983

Kina är sedan 1983 medlem i International Labour Organisation (ILO) och undertecknade 2001 ett Memorandum of Understanding med ILO som syftade till att sätta upp ett samarbetsprogram med denna organisation. Kina har ratificerat 23 ILO-konventioner, men erkänner ännu inte tre av ILO:s kärnprinciper, nämligen mötesfrihet, rätten att organisera sig och rätten till kollektiva förhandlingar.

²⁰ Banister (2004)

²¹ Bjurling, Kristina (2004)

Organisationsfrihet finns alltså inte Kina. Kina har även en de facto-reservation mot rätten att organisera sig i två nationella lagar: Fackföreningslagen (rev.2001) och Arbetslagen (1995). Den förra reviderades 2003 i syfte att stärka fackföreningarnas roll, men förbudet mot fria fackföreningar kvarstår. Den senare kringskär även strejkrätten.

Arbetsrättslagstiftning och hur den efterlevs...

I Sverige regleras de flesta arbetsvillkor i kollektivavtal på olika nivåer; lokal nivå, branschnivå eller nationell nivå.

Kinesisk arbetsrättslagstiftning bygger istället på individuella avtal mellan arbetsgivare och anställda, men avtalen måste hålla sig inom vissa lagar och regleringar.

Visserligen kan ett företags anställda träffa kollektivavtal med företaget som gäller frågor som lön, arbetstid, vila, semester, skyddsåtgärder, försäkringar etc. Ett sådant avtal garanterar att ett individuellt kontrakt mellan en anställd och företaget inte är sämre än vad som anges i kollektivavtalet. Fortfarande är det dock det individuella avtalet som reglerar de viktigaste villkoren och det är bara möjligt att sluta kollektivavtal för de anställda på en enskild arbetsplats. Förutom de förutsättningar som anges i de individuella kontrakten och kollektivavtalen finns det nationella lagar som reglerar arbetstid, övertidsersättning semester etc.

Vissa delar av den kinesiska arbetsrättslagstiftningen är relativt starkt skriven. Exempelvis är en normal arbetsdag enligt lagen 8 timmar och arbetsveckan består av 40 timmar. Övertiden får inte överskrida 3 timmar per dag och inte heller 36 timmars övertid per månad. Alla anställda har rätt till en dag ledigt per vecka, detta överensstämmer med ILO:s konvention C014 som Kina ratificerat. Efter att ha konsulterat fack och arbetstagarer kan arbetsgivaren undantagsvis få tillstånd att förlänga övertiden vid specifika tillfällen om de har speciella behov under en kort period.

Kina i dag

Alla anställda ska enligt kinesisk lag omfattas av fyra olika sociala försäkringar: pensionsförsäkring, olycksfallsförsäkring, medicinsk försäkring och arbetslöshetsförsäkring. Enligt lagen ska anställda och arbetsgivare ingå skrivna anställningsavtal.

Kinesisk lagstiftning förbjuder också barnarbete. Nya bestämmelser infördes den 1 december 2002 med striktare krav för att förhindra anställning av barn under 16 år och böter på upp till 10 000 yuan för överträdelser. År 2002 ratificerade Kina även ILO:s konvention nr 182 angående eliminering av de värsta formerna av barnarbete.

Trots dessa relativt stränga regler är just långa arbetstider ett av de största problemen för arbetare i Kina, särskilt bland de fattiga migrantarbetarna. Det är inte ovanligt att man arbetar tre eller fyra gånger de tillåtna övertidstimmarna. Andra vanliga problem är olyckor på arbetsplatser, innehållande av löner och dålig arbetsmiljö.²² Problemet är således inte i första hand lagarna, utan att de inte följs. Oftast känner inte arbetarna till sina rättigheter vilket gör dem till lätta offer för personer som vill utnyttja dem. Det är också vanligt förekommande att myndigheterna ser mellan fingrarna med arbetsgivare som skapar sina egna regelverk för att inte skrämman bort investeringar. Migrantarbetare som kommer till städerna från landsbygden tillhör en särskilt utsatt grupp, inte minst kvinnorna. Uppgifter om att migrantarbetare används som slavarbetare förekommer. Även barn används som arbetskraft inom vissa sektorer, till exempel textilindustrin, trots att de som anställer barn riskerar hårda straff.

En annan utsatt grupp är gruvarbetare. Säkerheten är på många håll mycket dålig och ett flertal svåra olyckor i landets många kolgruvor har rapporterats på senare tid. De senaste åren har mellan 8 000 och 10 000 människor om året omkommit i explosioner, ras eller andra katastrofer inom gruvnäringen, enligt officiella siffror.

²² Bjurling, Kristina (2004)

ror. I verkligheten är denna siffra ännu högre, troligtvis minst det dubbla. Staten har försökt stänga de farligaste gruvorna, men de drivs ändå vidare ändå av vinstskäl.

Enligt den kinesiska konstitutionen som modifierades 1982 är också arbetstagarnas rätt att strejka starkt begränsad. Det finns visserligen inget explicit förbud, men det finns inte heller något skydd för strejkrätten och alla former av upplopp slås vanligtvis ned av myndigheterna.

Det innebär att strejker i praktiken är förbjudna i Kina, och personer som trotsar detta förbud riskerar att dömas till långa fängelsestraff för till exempel ”hotande av statens säkerhet”, ”splittring av staten” eller dylikt. Det finns en term som kallas ”omskolning genom arbete” som innebär att oliktankande och arbetaraktivister skickas på arbetsläger. År 2001 sändes 310 000 människor på sådan omskolning.²³

Fackföreningar i Kina

I ett demokratiskt land hade ovanstående problem varit typiska frågor för de fackliga organisationerna att ta tag i. I ett land som Kina där mötes- och föreningsfriheten är starkt inskränkt och oberoende fackföreningar förbjudna är förutsättningarna för detta i hög grad annorlunda.

ACFTU

ACFTU (All China Federation of Trade Unions) är det enda fackförbund som är tillåtet i Kina. Organisationen har 134 miljoner medlemmar och de anser sig vara världens största fackförbund. I de statliga företagen är organisationsgraden omkring 90 procent. I de privata och de utländska företagen är organisationsgraden väsentligt lägre, och på landsbygden organiserar facket inte överhuvudtaget.

23 Mänskliga Rättigheter i Kina, UD (2003)

Kina i dag

På kinesiska arbetsplatser finns närmare 590 000 lokala klubbar. Klubbarna ingår i en struktur av stads- och distriktsfackliga organisationer. Dessa är i sin tur organiserade i 31 provinsfackföreningar som tillsammans utgör centralorganisationen ACFTU.

Vid sidan av den geografiska strukturen finns också en branschstruktur med 16 förbund. Detta är dock en intern struktur inom ACFTU, inte självständiga förbund som i exempelvis Sverige. Tyngdpunkten i ACFTU:s verksamhet är den geografiska strukturen med provins-, stads, och industrifack.

Nationalkongressen är det högsta fackliga organet. De sammanträder vart femte år och består av 267 medlemmar. Exekutivkommittén styr mellan kongresserna som också utser ledningen och medlemmarna av presidiet. Presidiet med 39 medlemmar utövar makten när inte exekutivkommittén är tillstädes. Under presidiet finns sedan sekretariatet som sköter den dagliga verksamheten.

Alla arbetsplatser med minst 25 anställda har rätt att bilda en fackförening så länge den har koppling till ACFTU. De anställda har också rätt att välja sina fackliga representanter.

Medlemsavgiften är 0,5 procent av lönen. Dessutom betalas enligt lag ytterligare 2 procent som en avgift från arbetsgivaren till fackföreningen. På provinsnivå kan det också finnas inkomster från affärsverksamhet. På många håll har facket till exempel hotell, nattklubbar och restauranger.

Det kinesiska metallfacket

Metallfacket, Chinese Machinery and Metal Workers' Union, organiserar anställda i ungefär samma branscher som Metall (metallgruvor, stålindustri, bilindustri, maskinindustri och elektronikindustri). Det finns också ett gruvarbetarefack som organiserar anställda i kolgruvor. Drygt 20 miljoner medlemmar fördelade på 110 000 klubbar gör metallfacket till det största branschförbundet.

HKCTU – en oberoende facklig rörelse i Hongkong

I Hong Kong finns federationen, Hong Kong Confederation of Trade Unions – HKCTU. HKCTU bildades 1991 och har 130 000 medlemmar. De arbetar utifrån demokratiska principer och är medlemmar i den internationella fackliga organisationen FFI. Fysiskt befinner de sig i Hong Kong och i första hand arbetar man för att förbättra villkoren för de anställda i Hong Kong. De försöker dock på olika sätt att också stödja arbetare på det kinesiska fastlandet. Det gör det bland annat genom ett nära samarbete med frivilligorganisationen Hong Kong Christian Industrial Committee – HKCIC som ser som en av sina viktigaste uppgifter att stödja migrantarbetare i södra Kina. De har också ett nära samarbete med tidskriften China Labour Bulletin som regelbundet ger ut och speglar situationen för anställda i Kina.

Fackets roll i Kina

Det kinesiska fackets roll skiljer sig från de svenska fackens, och de flesta andra fack i västvärlden. Den internationella fackföreningsrörelsen, FFI betraktar ACFTU mer som ett regeringsorgan för arbetsrättsfrågor än som en självständig facklig organisation.

En jämförelse med svenska fackföreningar gör ACFTU:s roll tydligare. I Sverige bildar de anställda en fackförening för att kunna agera kollektivt i frågor som rör relationer mellan företaget och de anställda. Fackföreningen hanterar konflikter, förhandlar, representerar och talar för arbetarkollektivet. Medlemmarna väljer själva sina ombud och kan avsätta dessa enligt de stadgar som organisationen själv utformar.

I Kina uppträder facket istället som en tredje part mellan de anställda och arbetsgivaren. Facket har rätt att yttra sig om de anser att ett individuellt kontrakt är oriktigt, men de representerar inte individen. Snarare ska facket ses som en förlängning av kommunistpartiets inflytande på arbetsplatsen.

Kina i dag

Om de anställda på ett företag tecknar kollektivavtal med företaget är inte fackets roll att förhandla – utan att upprätta kontraktet på uppdrag av ledningen och de anställda.

I den mån det finns kollektivavtal sluts dessa på företagsnivå, inte på nationell nivå. Kollektivavtal sluts mellan företag och fackförening, alternativt valda representanter för de anställda, om inget fack finns. Avtal är dock en ny företeelse, och någon omfattande förhandlingserfarenhet finns inte. I de avtalsförhandlingar som hittills genomförts har därför oftast arbetsgivarsidan haft initiativet. När det gäller konflikter på arbetsplatsen har facket en tydlig roll – dock inte som representant för de anställda – utan som medlare mellan å ena sidan de anställda och å andra sidan företagen.²⁴

Orsaken till att det kinesiska facket inte kan representera arbetstagarerna är att de, förutom att värna arbetstagarernas intressen också har andra mål att ta hänsyn till. Enligt den kinesiska fackföreningslagen från 1992 är fackföreningens uppgift att reglera arbetskraften med syfte att förbättra produktivitet och ekonomisk effektivitet samt att spela en aktiv roll i den socialistiska moderniseringen under kommunistpartiet. ACFTU ska således fungera som en bro mellan kommunistpartiet och de arbetande massorna samt representera såväl medlemmar som icke medlemmars intresse på arbetsplatserna.

De olika rollerna gör att ACFTU ofta hamnar i ett dilemma. Man ska arbeta för att genomföra den officiella politiken, samtidigt som denna politik medför att miljontals medlemmar i de statliga företagen har blivit och kommer att bli arbetslösa. Målkonflikten uppstår även i privata företag. Om facket skulle ställa för höga krav på företaget skulle det genast få de lokala myndigheterna emot sig. Det viktigaste målet för alla parter är trots allt att inte skrämja bort investerare.

²⁴ Edling Jan (1998)

ACFTU anser sig vara en organisation som värnar de anställdas bästa. Det gör de också på många sätt. Vanliga fackliga aktiviteter i Kina är att ordna med fritidssysselsättningar, boende och i viss mån utbildning av de anställda. Andra områden som vanligtvis är fackets ansvar är arbetsmiljö och hälsovård.

Det absoluta medlemstalet har minskat kraftigt i ACFTU de senaste åren. Det beror i första hand på att många statliga företag privatiserats. ACFTU ser det därför som en viktig roll att organisera arbetare i utländska företag, något som inte är helt okomplikerat. På senare tid har kinesisk press rapporterat om att multinationella företag (Wal-Mart, McDonalds, Dell Computer m.fl.) förbjuder sina anställda att bilda fackföreningar, trots att det rör sig om statliga fack. Företagen försvarar sig med att de har som policy att aldrig tillåta sina anställda att organisera sig fackligt och Kina är inget undantag. Denna inställning har skapat stor irritation inom ACFTU som hotar med att svartlista och vidta rättsliga åtgärder mot de företag som bryter mot den kinesiska lagstiftningen.

Ökning av antalet arbetskonflikter – ett tecken på facklig mobilisering?

Över hela Kina rapporteras det om att antalet arbetskonflikter, vilda strejker och protestyttringar har ökat markant på senare tid. En viktig orsak är de stora nedskärningarna i statliga företag. Inom exempelvis stålsektorn har över 30 miljoner människor förlorat sina arbeten de senaste fem åren. Ibland resulterar protester i att innehållna löner och förmåner utbetalas, ibland bemöts de med våld eller frihetsberövande.

Men även på privata företag ökar protesterna bland de anställda. Arbetsrättslagen är inte anpassad för den nya situationen med nedskärningar i statliga företag och en konstant ökande andel företag med privat ägande.

De flesta protestyttringar organiseras av spontana grupper och har inget stöd av ACFTU. På vissa håll agerar dock facket medlare

Kina i dag

mellan de som protesterar och företaget. Frågan är om man ska se dessa ökande antal konflikter som att partiet börjar få en mer tolerant syn på organisationsrätten och att utrymmet för olikänkande har ökat? Det är troligtvis klokt att vara försiktig med sådana slutsatser. Visserligen är man mer tolerant mot arbetare i allmänhet som protesterar, men den eller de personer som anses ha agerat som ledare straffas fortfarande hårt.

Jämfört med för tio år sedan finns det dock större möjligheter i dag att diskutera arbetarnas villkor och mänskliga rättigheter. I södra Kina har en form av arbetarcentra skapats av frivillighetsorganisationer som på olika sätt syftar till att stödja de anställda. Formellt kan det vara ett läs- och skrivcenter för arbetare där det finns frivilliga som kan hjälpa till med problem av olika slag, exempelvis arbetsskador. En viktig avsikt med dessa centra är att öka medvetenheten bland arbetarna om vilka rättigheter de har enligt kinesisk lag och internationella konventioner. Det är dock inte fråga om något formellt utrymme. Så fort det finns misstankar om att någon olaglig organisation eller förening startats måste denna upplösas.

Ett grundläggande synsätt som går tillbaka till den kommunistiska idén om staten som ”proletariatets diktatur” innebär att det inte finns någon konflikt mellan arbetsgivarna och arbetstagarna. Detta trots att över 80 procent av arbetsgivarna numera är privata i vissa områden. Men en ständigt ökande andel privata företag, varav många med utländska ägare, gör att behovet för arbetarna att organisera sig gentemot företagen troligtvis kommer att öka framöver.

Den faktor som talar emot en nämnvärd förbättring av villkoren för de anställda i Kina inom den närmaste tiden är det stora utbudet av arbetskraft. Det viktigaste för människor i dag är att ha ett arbete, för att kunna försörja sig själv och sin familj. Det gör att det finns en mycket utbredd rädsla för att ”ställa till besvär”. Passar inte villkoren finns det tusentals andra som står i kö för ett arbete.

Samtidigt innebär den utveckling som sker i landet att förändringar sannolikt kommer att behövas, även inom ACFTU. Den snabba tillväxten skapar ett behov av mer kompetent arbetskraft och på många håll efterfrågar man ett komplement till de många tillfälligt anställda från Kinas fattiga inland, i form av en mer stabil arbetskraft som kan vidareutbildas. Efterfrågan på kvalificerad personal skapar i sin tur ett behov av bättre arbetsvillkor, boende, utbildning, löner etc. Dessa yttre krav kan få stor betydelse för framväxandet av en mer modern och demokratisk fackföreningsrörelse.

Svenska företag i Kina

Sedan 2003 har Kina intagit platsen som Sveriges största handelspartner i Asien. Dessförinnan handlade Sverige i första hand med Japan.

Mellan 1991 och 2001 ökade exporten från Sverige till Kina med 910 procent. Under 2003 exporterade Sverige till Kina för 17,5 miljarder kronor. Det motsvarar 2,1 procent av Sveriges totala export det året och är en ökning från 2002 då exporten var på 13,8 miljarder kronor (1,8 procent av BNP). Mellan 1998–2000 stod telekombranschen för 60 procent av den totala svenska exporten till Kina. År 2002, under IT-krisen, sjönk dessa produkters andel av exporten till 17 procent, cirka en fjärdedel av värdet på det som exporterades under år 2000.

Om man undantar telekombranschen har dock trenden varit en gradvis positiv utveckling sedan slutet av 1990-talet. Exempel på varor som ökat starkt de senaste åren är medicinska och farmaceutiska produkter, metaller och bearbetningsmaskiner, elektro-medicinska instrument och apparater samt transportmedel (lastbilar samt delar till motorfordon – ej personbilar).

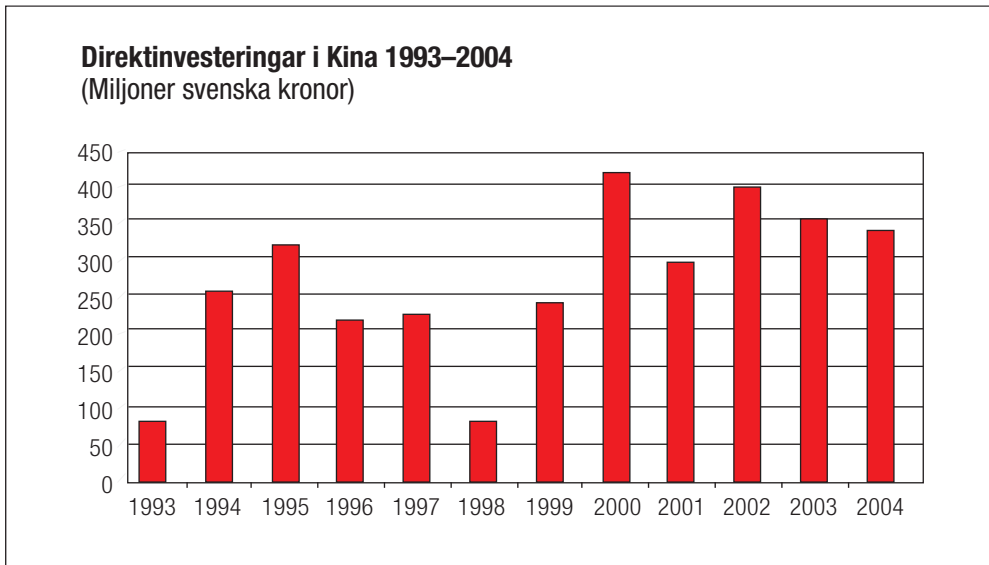
Under samma period (1991–2001) ökade importen från Kina till Sverige med 387 procent. Under 1993 importerade Sverige för 20,9 miljarder kronor, vilket motsvarar 3,1 procent av den totala importen till Sverige. Utrustning för telekomprodukter står för den största delen av den ökande varuimporten. Under krisen (2002) minskade den dock med 51 procent. Andra stora importprodukter är kläder, sportartiklar, leksaker och spel. De varor som har ökat mest de senaste åren har varit hemelektronik, vissa bränslen (kol), hushållsapparater, instrument för mätning och kontroll samt möbler och sängkläder.²⁵

Svenska företag började på allvar att investera i Kina runt 1993. Därefter ökade investeringarna fram till 1995 för att sedan fluktu-

²⁵ Kommerskollegium 2003 samt Exportrådet 2004

Svenska företag i Kina

era ganska kraftigt fram till 2002. Totalt sett har i dagsläget åtminstone 10 miljarder kronor investerats av svenska affärsintressen.

Det finns ungefär 200 svenska företag registrerade i Kina. De har tillsammans runt 30 000 anställda och cirka 450 kontor. De underleverantörer som är knutna till de svenska företagen har i sin tur ungefär en halv miljon anställda. Varje år etablerar sig i genomsnitt tio nya företag från Sverige i landet. Av de stora företag som organiserar Metallmedlemmar i Sverige har de flesta verksamhet i Kina. Det gäller bland annat SKF, Ericsson, Volvo, Electrolux, Atlas Copco, Sandvik, ABB, Alfa Laval och ITT Flygt.

Källa: Sveriges Riksbank

De svenska företagen hade tillsammans intäkter på cirka 4,6 miljarder USD 2003, varav cirka 1 miljard utgjordes av export från Kina.²⁶

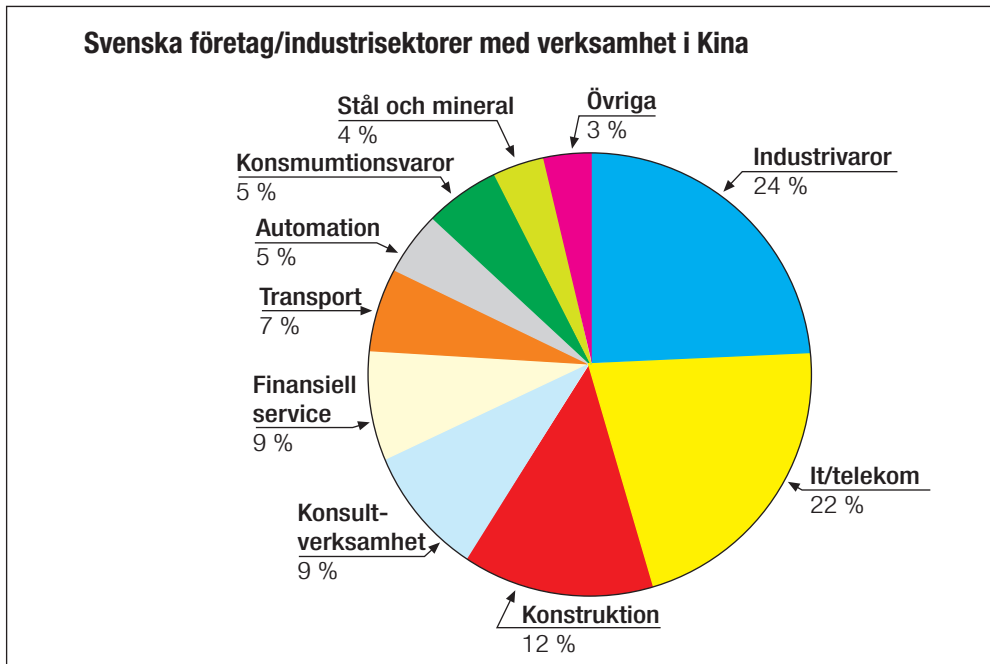
²⁶ China business climate report (2004) Sveriges Ambassad i Peking

Svenska företag i Kina

I fråga om antalet anställda, intäkter, export och investeringar är det företag inom it/telekom och industrivaror som dominerar de svenska affärerna i Kina. Till antalet representerar de ungefär hälften av alla företag. Fyra av tio av de svenska företagen har egna produktionsanläggningar i Kina. Tre av tio är verksamma inom service och nästan tre av tio sysslar med försäljning av främst industrivaror.

Stora företag har den största andelen anställda - nio av tio som är anställda på svenska företag är anställda av storföretag. Samtidigt är två tredjedelar av alla svenska företag med verksamhet i Kina små eller medelstora. Många av dessa är emellertid underleverantörer till de svenska storföretagen.

Källa: Sveriges ambassad i Peking 2004

Svenska företag i Kina

Svenska företag ett gott rykte i Kina, något som har flera förklaringar. En är att kända svenskar som exempelvis den omåttligt populära J-O Waldner, har bidragit till att skapa en positiv bild av Sverige och svenskar. En annan förklaring är att Sverige var det första land i västvärlden som erkände folkrepubliken Kina när den utropades 1949 – det är något man kommer ihåg. Att Sverige länge har haft en socialdemokratisk regering ses också som positivt. Men det beror också på att svenskar betraktas som bra arbetsgivare som tar väl hand om sina anställda, särskilt om man jämför med andra utländska arbetsgivare. Asiatiska arbetsgivare från Hong Kong, Korea och Singapore anses allmänt vara mest hänsynslösa gentemot sina anställda.

Det går överlag ganska bra för svenska företag som är verksamma i Kina. Enligt en undersökning som Exportrådet genomförde i Shanghai-regionen, går 85 procent av de svenska företagen med vinst och majoriteten av alla företag når break-even inom ett till två år. Av dem tror 95 procent av på ökad tillväxt under 2005.

Motiv till produktion i Kina?

Följande avsnitt bygger i första hand på intervjuer och diskussioner med representanter för ett antal stora och medelstora svenska företag med verksamhet i Kina. Dessa genomfördes i Peking och Shanghai i oktober 2004 och mars 2005.

Tillträde till marknaden

Tillgången till Kinas stora marknad är i de flesta fall ett avgörande skäl till att företag väljer att förlägga verksamhet i landet. Kina är med sina 1,3 miljarder invånare världens största land. Även om den stora majoriteten är fattiga finns det en relativt köpstark medelklass bestående av cirka 300 miljoner kineser. Exempelvis finns redan 270 miljoner mobilabonnenter, vilket är 20 procent av alla mobilkunder i världen. Denna marknad är huvudskälet till att Sony Ericsson anser att man måste finnas i Kina.

För att bli framgångsrik på den kinesiska marknaden måste man hitta en nisch där man kan konkurrera med kvalitet. Det är närmast omöjligt att konkurrera med pris, åtminstone när det gäller konsumtionsvaror (exempelvis kläder, skor, möbler, och elektroniska hushållsapparater). Sådana varor tillverkas betydligt billigare av kineserna själva. Däremot finns det en stor marknad för insatsvaror till industrin och produkter som används till att bygga ut infrastrukturen. Även fordonsindustrin har stora möjligheter på den kinesiska marknaden trots att en lastbil från Volvo kostar nästan tre gånger så mycket som en lastbil som tillverkats av ett kinesiskt företag. När det gäller personbilar finns också stora affärsmöjligheter i takt med att välståndet ökar. Redan i dag registreras runt 1 000 nya bilar om dagen i Peking, trots att det är det bara är den övre medelklassen som har råd att köpa bil.

Atlas Copco och AB Volvo – två svenska företag som drar nytta av den kinesiska marknaden.

Atlas Copco tillhör de företag som tidigt upptäckte Kinas potential – man har exporterat till landet sedan 1920-talet. Fram till 1960-talet skedde all försäljning från Sverige och varumärket var väl känt inom den kinesiska gruvindustrin. Vid denna tid öppnades ett försäljningskontor i Hong Kong, vilket var vanligt förekommande bland utländska företag som ville åt den kinesiska marknaden. Från 1983 beslöt ledningen att också starta tillverkning, till att börja med genom att låta kinesiska företag bli licens-tillverkare av vissa produkter. Några år senare startades ett flertal samriskbolag mellan *Atlas Copco* och flera av de kinesiska licentiaterna. Denna förvandling, från försäljning till utlandet till att man ägde produktionskapacitet i landet, kulminerade i ett helägt holdingbolag i Kina som registrerades 1997 (*Atlas Copco (China) Investment CO. Ltd.*) I dag har *Atlas Copco* sex produktionsanläggningar i Kina, bland annat en kompressorfabrik i Wuxi (nordväst om Shanghai) och en borranläggningsfabrik i Nanjing. På produktionsanläggningen i Nanjing tillverkas ungefär detsamma som på företagets anläggning i Örebro.

Svenska företag i Kina

Anledningen att man valt att ha egen produktion i landet är framför allt att det inte finns någon orsak att frakta stora komponenter från Europa när de lika gärna kan tillverkas i landet. Än så länge tillverkas bara de enklare komponenterna i Kina men det är något som håller på att förändras. Om tio år kommer troligen det mesta som säljs på den kinesiska marknaden också att tillverkas där. Det är dock inte frågan om att flytta produktion från Sverige till Kina, utan att expandera på en ny, stor marknad.

Det är inte troligt att Atlas Copcos kinesiska verksamhet kommer att exportera färdiga produkter till Europa i framtiden. Däremot kommer man sannolikt att exportera komponenter, framförallt högteknologiska sådana från Kina till Europa och övriga världen.

AB Volvo startade produktion för den kinesiska marknaden så sent som 2004. Detta var resultatet av sex års förhandlingar med den statliga partnern: China National Heavy Trucks. På den nyinvidga anläggningen i Jinan tillverkas chassi och hytter. Produktionen i Jinan är uteslutande avsedd för den kinesiska marknaden och det finns i dagsläget inga planer på att exportera utanför Kina.

Volvogruppen har dock inte bara lastbilstillverkning i Kina utan har valt att satsa på bred front. Strategin är att fortsätta växa, och Asien är den stora tillväxtmarknaden med Kina som nyckel till övriga marknader. I dagsläget tillverkas allt från bussar, tunga lastbilar till marinmotorer och anläggningsmaskiner. Grunden för expansionsmöjligheterna är den stora utbyggnad av infrastrukturen som pågår i Kina – inte minst inför OS i Peking 2008. Då gäller det att vara på plats.

Lägre kostnader

Den andra stora fördelen som i princip samtliga företag nämner är det stora utbudet av billig arbetskraft. Hur stor betydelse kostnaden för arbetskraft har beror på hur arbetsintensiv produktionen är. För Sony Ericsson är detta en avgörande faktor för vilket

land man väljer att tillverka telefonerna i. Sammanbyggnaden av mobiltelefoner är komplicerad och svår att automatisera. På monteringsfabriken i Peking arbetar drygt 3 500 personer med att montera varsin specifik del på mobiltelefonerna. De flesta är kvinnor eftersom det är en fördel att ha små händer i arbetet. För Atlas Copco och AB Volvo har emellertid inte de låga lönerna särskilt stor betydelse för beslutet att investera i Kina, de är mer att betrakta som en bonus. I stället är det den expanderande marknaden som är det viktigaste skälet till att man är i Kina.

Arbetskraftskostnader för svenska företag i Kina

Lönerna för de anställda i svenska företag skiljer sig givetvis beroende på typ av jobb och vilken sorts arbete som utförs. Exportrådet beräknar att månadslönerna för operatörer ligger mellan 570–900 svenska kronor, för förmän och produktionschefer mellan 3 200–4 800 kronor och för specialister och säljare mellan 5 700–6 500 kronor. De svenska företagen ligger i allmänhet något högre än medellönen i den region de är verksamma.

Minimilönen i staden Jinan, där AB Volvos fabrik ligger är 880 svenska kronor. På Volvo varierar lönerna mellan 1 250 och 6 500 kronor, förutom vd:n som har högre lön. För operatörer som är indelade i fyra kategorier varierar lönen mellan 1 250–2 600 kronor i månaden. Medellönen är 1 317 kronor. För tjänstemän varierar lönerna mellan 2 000 och 6 500 kronor i månaden. Medellönen är 3 176 kronor.

Utöver lönen ska företagen enligt kinesisk lag betala cirka 45 procent av den anställdes lön för olika sorters socialförsäkringar. De anställda betalar själva ytterligare runt 20 procent för sociala försäkringar.

Som nämnts tidigare skiljer sig löner och socialförsäkringar kraftigt mellan städer och landsbygd och mellan anställda som är registrerade i städer jämfört med de så kallade migrantarbetarna. Villkoren skiljer sig också mellan olika städer.

Svenska företag i Kina

Kunden kräver flytt till Kina - exemplet Tradex

Tradex utvecklar, tillverkar och levererar komponenter till mobiltelefoner. Huvudkontoret ligger i Kungälv och de största ägarna är EQT och sjätte AP-fonden. Totalt har man cirka 500 anställda varav 350 i Kina. De viktigaste kunderna är Sony-Ericsson, Motorola, Nokia, Siemens och deras underleverantörer. Anledningen till att man flyttade produktion till Kina var att en av de viktigaste kunderna, Sony-Ericsson, krävde att de skulle finnas i landet för att få fortsätta som leverantör. Sony-Ericsson hade i sin tur krav på sig att ha en viss andel av komponentproduktionen i landet för att få ha verksamhet i Kina. Det beror på att de kinesiska myndigheterna ställer krav på lokalt innehåll i nyckelverksamheter, dit elektronikindustrin räknas. På så sätt knyter de till sig vissa utländska investerare som kanske inte skulle ha kommit annars.

Tradex etablerade 1999 en fabrik i staden Langfang som ligger 35 mil öster om Peking. Valet av produktionsort avgjordes av det strategiska läget i närheten av flera stora kunder. Dessutom ligger fabriken i en så kallad ekonomisk utvecklingszon, vilket innebär många förmåner som företaget kunnat dra nytta av.²⁷ Ytterligare en fördel är den låga kostnaden för arbetskraften. Lönekostnaderna är bara hälften av vad man får betala för motsvarande arbetskraft i Peking som inte ligger särskilt långt bort.

Från början tillverkade fabriken i Langfang komponenter som utvecklats i Sverige. I dag har företaget utvecklingscentra på flera platser i Kina och expansionen fortsätter i övriga Asien. Man är i stort sett oberoende av tekniskt stöd från Sverige, de lokalt anställda utvecklar de nya modellerna tillsammans med såväl globala kunder som kinesiska mobiltelefonstillverkare.

Forskning och utveckling i Kina

För företag som tidigare flyttat produktion till Kina blir det efterhand naturligt att också lokalisera produktionen i landet. En re-

²⁷ Exempelvis skattelättnader, billig mark och förmånliga lokalhyror.

presentant från ett svensk företag i telekombranschen uttrycker sig så här:

”För tre år sedan hade vårt företag en tydlig strategi – vi skulle ha produktion i Kina, men behålla utvecklingen av nya produkter i Sverige. Ett år senare etablerades också en utvecklingsenhet i Kina. I dag är företaget mycket lönsamt och exporterar färdiga produkter till bland annat Sverige.”

Även de stora företagen inom telekombranschen som Nokia, Sony Ericsson och tyska Siemens har meddelat att en stor del av deras produkter kommer att designas och utvecklas i Kina. Motorola kommer inom ett par år att ha 5 000 forskningsingenjörer i landet.

För mobilsektorn har flera faktorer betydelse för varför det blivit attraktivt att lokalisera forskning och utveckling i landet. För det första är Kina, som vi tidigare pekat på, världens största mobilmarknad. För det andra har kinesiska tillverkare börjat dominera den inhemska marknaden och för det tredje har dessa tillverkare genom låga tillverkningskostnader bidragit till en hård prispress på mobiltelefoner. Mobiltelefoner är dessutom kunskapsprodukter där en stor del av mervärdet ligger i design och utveckling. Ledande internationella tillverkare ser möjligheter att sänka sina kostnader och utnyttja kinesisk ingenjörskraft.²⁸

Visserligen är mobilsektorn ganska speciell, men det är troligt att en liknande utveckling kommer att ske på fler områden. Det finns två viktiga orsaker till detta. Den ena är Kinas snabba uppgradering – man nöjer sig inte längre med att bara tillverka, utan kinesiska företag vill också utveckla, ta fram egna produkter och konkurrera med ledande västliga företag även på mer avancerade produktområden. Den andra faktorn är att produktion och utveckling blir allt mer sammanflätade. Inom industrier med avancerad teknik och komplexa produkter finns det ett starkt tryck på snabb produktutveckling och snabb industrialisering. Det är vik-

²⁸ Sigurdson, John (2004)

Svenska företag i Kina

tigt för företagen att vara först hos kunderna med nya produkter, tjänster och lösningar. Därigenom kan företagen öka försäljningsvolymen och dessutom ta ut ett högre pris. Genom att ha en nära koppling mellan produktion och utveckling kan företagen också minska tiden från idé till tillverkning av stora volymer.

För och nackdelar med produktion i Kina

Välutbildad, motiverad arbetskraft

Det finns gott om högutbildad arbetskraft i Kina, även om den procentuella andelen med hög utbildning är låg. Varje år utexamineras lika många ingenjörer i Kina som i alla OECD-länder tillsammans. Även på lägre nivåer finns det gott om arbetskraft. På AB Volvo har majoriteten av de anställda mellan två och åtta års erfarenhet från arbete hos Volvos partner; China National Heavy Trucks. Av dem har några även jobbat utomlands, framförallt i afrikanska länder. Av de anställda har 67 procent en examen motsvarande tekniskt gymnasium eller gymnasium och drygt 15 procent har en akademisk utbildning. Generellt sett hade de anställda inom produktion på de svenska företagen högre utbildning än vad de hade haft med motsvarande arbete i Sverige. En av de svenska företagsrepresentanterna menar att det i Sverige är svårt att rekrytera och behålla människor med teknisk utbildning för arbeten inom produktion, de anser sig ofta överkvalificerade för den typen av arbete. I Kina är utbudet av tekniker så stort att det inte är några problem för företagen behålla dem även för enklare uppgifter.

Tabell: Utbildade studenter i tusental

	1995	1997	1999	2001
Totalt	805 000	829 000	848 000	1036 000
Tekniska fakulteter	396 000	405 000	417 000	465 000

Källa: Bredne 2004

Ekonomiska frizoner

De svenska företagens produktionsanläggningar är oftast placerade i ekonomiska frizoner. Frizoner finns i flera länder men är mycket vanliga i Kina. Med en ekonomisk frizon menas ett avgränsat geografiskt område där företagen kan dra nytta av fördelar av olika slag. Det är exempelvis vanligt att företagen befrias från vinstskatt de första åren.

När Kina inledde den process som gick ut på att öppna upp ekonomin mot omvärlden började man med fem ekonomiska frizoner som tilläts driva en friare politik än övriga landet. Alla dessa zoner ligger i södra Kina och i flera av områdena fanns det vid 1980-talets början knappt någon bebyggelse. Denna politik ledde till en enorm expansion i de områden som valdes ut och som i dag är centrum för den kinesiska exportindustrin. Antalet frizoner har sedan vuxit till att i dag omfatta 124 zoner med totalt 30 miljoner anställda. Frizonerna är uppdelade på tre nivåer: nationell, regional och lokal nivå. Ju högre nivå desto förmånligare är villkoren för de utländska företagen. Den största anledningen till att de svenska företagen väljer att placera sina anläggningar i frizonerna är det stora utbudet av arbetskraft som söker sig till dessa områden, samt det faktum att zonerna också har en mycket väl utbyggd infrastruktur. Det gör det lätt att hitta underleverantörer och kunder samt organisera transporten till och från anläggningarna.

Kinesisk lag tillåter inte, till skillnad från flera andra länder med ekonomiska frizoner, att företagen i zonerna tillämpar andra arbetsvillkor än de som gäller i landet i övrigt. I praktiken är det dock just i frizonerna som villkoren för de anställda är som sämst. Hit söker sig den okvalificerade arbetskraften från hela landet i hopp om en bättre framtid. Risken är stor att de utnyttjas på olika sätt eftersom myndigheterna tenderar att se mellan fingrarna på företagens arbetsvillkor för att inte riskera att de utländska investerarna skräms iväg.

Svenska företag i Kina

”Det är lätt att vara i Kina...”

Flera av de intervjuade företagsrepresentanterna hade erfarenheter av att ha arbetat i andra länder och menade att Kina på det hela taget är ett enkelt land att arbeta i för utländska investerare. Det finns flera faktorer som bidrar till detta. En viktig sådan är att man klarar sig långt på engelska. En annan faktor är att det planekonomiska systemet gör det lätt att förutse vad som kommer att hända. Det kommer sällan obehagliga överraskningar i form av hastiga politiska beslut. Det hierarkiska systemet gör också att det som partiledningen bestämmer ska hända också händer. Ett exempel är Pekings byggen av sex ringleder i staden på kort tid. I ett demokratiskt land hade detta sannolikt tagit många år med protester från boende och andra grupperingar, överklaganden etc. I Kina frågar inte myndigheterna någon om lov - bor det människor där ringleden ska byggas, flyttas de helt enkelt till något annat område. Kina anses också vara relativt skyddat från terroristattacker och det är ett relativt säkert land för företagets personal med familjer att vistas i. Den hårda styrningen av samhället bidrar också till att företagen ser ganska begränsade risker för en omfattande social oro och inre konflikter.

Trots att kineser i allmänhet ofta är mycket nationalistiska är de inte främlingsfientliga. Utlänningar bemöts positivt med nyfikenhet, även om de inte alltid anses pålitliga. Många har inställningen att utlänningarna är i landet för att hjälpa kineserna att komma i kapp, vilket betraktas som positivt.

Kvalitet

Det finns föga utrymme att göra avkall på kvaliteten bara för att man valt att tillverka produkten i Kina. De svenska storföretag som har verksamhet i Kina har i allmänhet samma krav på det som producerats, oavsett vilket land det gäller. AB Volvo måste exempelvis godkänna samtliga komponenter som ingår i en lastbil för att den ska få bära företagets namn. Det är ett komplicerat arbete som tar tid och kostar mycket pengar men som lönar sig i längden. De svenska företagen upplever inte att det är något pro-

blem med att upprätthålla höga kvalitetskrav i Kina. En svensk vd menar tvärtom att ” kinesiska arbetare har en nedärvd känsla för kvalitet utan att tänka på det”.

Kulturella skillnader

Den konfucianistiska traditionen är mycket stark i kinesisk kultur och i det kinesiska samhället, vilket får konsekvenser för företag med kinesiska anställda. Enligt de vi träffat innebär det både fördelar och nackdelar. Till fördelarna hör, menar de, att de anställda är mycket lätta att ha att göra med. Enligt kinesisk tradition lyder man sin överordnade och få skulle komma på tanken att ifrågasätta ett beslut som någon högre upp i hierarkin fattat. Det är ytterst ovanligt att de anställda ställer krav på medbestämmande. Å andra sidan kan denna kulturskillnad också innebära problem. I västerländska företag förutsätts de anställda ta egna initiativ och kunna fatta egna beslut, något som är mycket ovanligt i kinesiska företag. Kinesiska anställda är vana vid att även detaljer först ska godkännas av en högre chef. När det gäller de mer kvalificerade tjänsterna ansåg flera att den kinesiska kulturen på denna punkt kunde bli ett problem eftersom den inte uppmuntrar kritiskt tänkande och innovationsförmåga. Därför söker företagen gärna efter personal med tidigare erfarenhet från västerländska företag och/eller från att ha studerat i Europa eller USA. På SKF försöker man överbygga kulturkrockar genom att erbjuda alla anställda, oavsett position, utbildning i västerländsk kultur och i engelska.

Svenska företag i Kina

Konfucius filosofi var helt inriktad på människan som samhällsvarelse. Hans lära värderar ordning, stabilitet och harmoni högst av allt. Kaos är det värsta tänkbara. I konfucianismen är det givet att underställda är lojala mot sina överordnande, att hustrun lyder mannen, att yngre lyder äldre och att alla lyder kejsaren vars befallningar nästan har gudomlig tyngd. Men denna tankevärld förutsätter också upplyst ledarskap och en dålig härskare förtjänar att störtas. Konfucianismen lägger stor vikt vid flit, dygd och starka familjeband.

Konfucianismen har präglat statens ritualer, många filosofiska och juridiska verk med mera. Trots att kommunistpartiet har försökt att utrota gamla traditioner präglar filosofin fortfarande i stor utsträckning det kinesiska samhället.

Respekten för patent

Ett förhållandevis stort problem för utländska investerare i Kina är att respekten för patent är dålig. Det finns ett juridiskt regelverk kring patent och skydd mot piratkopior men det efterlevs dåligt och få fall har än så länge gått till domstol. Störst är problemet inom tillverkningsindustrin, vilket gör att flytt av produktion till Kina gör att risken för illegal kopiering ökar. Enligt en undersökning som svenska ambassaden genomfört är industrivaror och byggsektorn de som är mest utsatta för piratkopiering (av de svenska företagen). Även stål och mineralindustrin samt fordonsindustrin är hårt utsatta och piratkopieringen av cd och dvd är omfattande. Särskilt riskabelt ur kopieringssynpunkt är det att ingå i samriskbolag, även om det kan innebära andra fördelar. It/telekom-produkter tycks däremot klara sig relativt bra beroende på att det är mycket svårt att kopiera den typen av varor.

Kinas ledning har tagit till sig kritik från EU och USA när det gäller den bristande respekten för patent (så kallade immateriella rättigheter) och har lanserat en årslång kampanj för att komma till rätta med problemen. Kampanjen skall främst fokusera på varumärkesskydd och piratkopieringen av cd/dvd.

Konkurrens på olika villkor och korruption

Svenska företag nämner också att de ofta tvingas konkurrera på andra villkor än de kinesiska företagen. Vissa inhemska företag gynnas av lokala myndigheter med fördelar som billig mark, kontor, naturresurser och billiga krediter. Korruption är mycket vanligt i det kinesiska samhället, både bland myndigheter och företag. Ett typiskt exempel kan vara att ett företag förväntas betala barnens utbildning åt kunden för att erhålla en stor order. Ett av de svenska företagen menar att man måste fatta ett aktivt beslut att helt hålla sig borta från korruption om man ska klara av att göra affärer i Kina. Man missar antagligen många kunder på det sättet, men det förebygger å andra sidan problem längre fram.

Den kinesiska ledningen är väl medveten om problemet med korruption. Inom partiet är det särskilt utbrett bland lokala politiker i de mindre städerna. För att komma åt problemet genomför man olika kampanjer för att sätta dit korruperade ledare och politiker. Ofta är straffen hårda – till och med dödsstraff förekommer. Syftet är att avskräcka andra från liknande verksamhet, men resultatet har än så länge varit begränsade.

Facklig verksamhet i svenska företag

Det kinesiska facket ACFTU finns representerat på de flesta av de svenska storföretagens produktionsanläggningar, men inte alla. På flera arbetsplatser är samtliga anställda med i facket – även vd:n och ledningen. På ett företag fick företagsledningen i uppgift av den regionala fackliga organisationen att tillfråga de anställda om de ville starta en fackklubb på arbetsplatsen. De anställda tackade nej till erbjudandet eftersom det hade inneburit att två procent av lönen skulle gå till fackavgiften. De fördelar som en facklig organisation på företaget skulle innebära motsvarade således inte denna uppoffring.

Oavsett om ACFTU finns representerat eller inte har de inte den fackliga roll vi är vana vid Europa. Fackets roll på de svenska företagen varierar men oftast tycks det ha en uteslutande social

Svenska företag i Kina

funktion. På en fabrik ansåg den svenska företagsledningen att de borde ha någon mer ordentlig uppgift och man utsåg därför den fackliga organisationen till ansvarig för säkerhetsfrågor och arbetskydd. På ett annat företag har man tecknat kollektivavtal men det skedde utan förhandlingar med de anställda – även ledningen var ju medlemmar av ACFTU. ”Att slippa förhandla med facket är självklart en av fördelarna med att ha verksamhet i Kina”, konstaterar en svensk vd med erfarenhet från att ha arbetat i flera olika länder.

Framtidens Kina

Xiaokang – den nya politiska visionen

Kina har nya ledare som suttit vid makten ett drygt år. Deng Xiaoping som dog för flera år sedan utsåg redan 1988 Hu Jianto till att bli Jiang Zemin's efterträdare. Jiang Zemin var partiledare från 1989. I dag är Hu Jianto ledare för kommunistpartiet och landets president. Den nya regeringen leds av premiärminister Wen Jiabao.

På senare tid har regeringen börjat visa en större lyhördhet för de stora sociala skillnaderna i landet och för den flytande befolkningens svåra situation. Man talar om de fem obalanserna som alla skapar spänningar i det kinesiska samhället. Man syftar då på obalanser mellan stad och landsbygd, mellan östkust och inland, mellan rik och fattig, mellan man och kvinna och i miljön.

Vid den 16:e partikongressen 2002 formulerades en vision för perioden fram till 2020. Den höga tillväxten skulle vidmakthållas, men ansågs inte nog i sig. Utvecklingens varaktighet fick en ny betoning och man slog fast att miljön inte får offras samt att klyftorna mellan stad och landsbygd hade blivit oacceptabelt stora. Som ett centralt mål angavs begreppet Xiaokang - som innebär att man ska åstadkomma ”ett relativt välmående samhälle för det stora folkflertalet”. Det får ta femtio år, men ett stort kliv framåt ska tas under perioden 2001–2020. För att kunna åstadkomma detta räknar man med en fyrdubbling av landets bruttonationalprodukt.

Den nya regeringen har lagt fram ett tiopunktsprogram med reformer som man önskar genomföra under de kommande tio åren. Programmet syftar till att:

- Upprätthålla den ekonomiska tillväxten
- Modernisera Kinas jordbruk
- Vidta åtgärder mot arbetslöshet och undersysselsättning
- Minska inkomstklyftorna

Framtidens Kina

- Förbättra miljöskyddet
- Främja social stabilitet
- Förstärka och påskynda politiska reformer, uppmuntra det civila samhällets tillväxt
- Förbättra rättsäkerheten genom reformer av domstolsväsendet
- Hantera Taiwan-problematiken
- Sörja för en fredlig regional och internationell mediesituation för Kina.

Med att upprätthållandet av den ekonomiska tillväxten menas även att förändra tillväxten. Man vill på sikt minska beroendet av utländska investeringar och i större utsträckning använda sig av inhemskt kapital på den kinesiska marknaden.

Politisk öppenhet?

Tyngdpunkten i Kinas reformprocess har hela tiden legat på det ekonomiska planet. Så ser det också ut att fortsätta framöver, även om vissa förändringar är på gång också på politisk nivå. Det finns en växande insikt inom partiet om att politiken måste utvecklas i takt med att samhället gör det. Att stå stilla politiskt vore att bädda för växande sociala spänningar. Bland de intellektuella inom partiet pågår en relativt öppen diskussion och det råder delade meningar om vilken väg man ska ta för att lotsa samhället genom de förändringar som måste till. Men man är överens om att de samhällsförändringar som kommer att behövas skall ske med partiet som en sammanhållande kraft.

Demokrati av västerländsk modell står således ännu inte på dagordningen, enligt Sveriges ambassadör i Peking – Börje Ljunggren. Den ekonomiska utvecklingen i Östeuropa har gett ledarna insikten om att det enda sättet kommunistpartiet kan skapa legitimitet på är genom att förbättra befolkningens levnadsstandard. Det värsta tänkbara scenariot är en utveckling liknande Sovjetunionens som man ser som kaotisk. Kaos är ett fruktat tillstånd i kinesisk kultur.

Trots att ett västerländskt demokratiskt system inte anses passa den kinesiska utvecklingen har några processer i demokratisk rikt-

ning inletts. En är att utveckla partiets inre arbete mot större öppenhet, bland annat har partiet öppnats för nya grupper i samhället. En annan är de val som regelbundet hålls i landets 800 000 byar. Vissa bedömare beskriver dessa val som viktiga demokratiska experiment, andra ser dem snarare som ett nytt sätt att stärka partiets grepp om landsbygden. På sina håll har emellertid folk tagit tillfället i akt och röstat bort dåliga ledare.

Frågan är hur lång tid det kan ta innan Kina inför någon form av nationella val? I dag finns ingen valdag, inget av staten organiserat tillfälle att i allmänna val välja nationella ledare. En del bedömare ser en ”bottom up-process” som det mest troliga, andra ser en process som initieras på nationell nivå. Vissa tror på en kombination av något slag. Inget talar dock för att en sådan process ligger inom en nära framtid.²⁹

Från världens fabrik till världens hjärna?

Kinas reformprocess och snabba ekonomiska utveckling har skett parallellt med ett tydligt skifte när det gäller landets komparativa fördelar. Under 1980-talet var det främst resursintensiva och arbetsintensiva produkter med lågt teknikinnehåll som exporterades. I mitten av 1990-talet hade i exportstrukturen förändrats påtagligt till förmån för traditionella kinesiska produkter som textil, kläder och läder. Sedan dess har konkurrenskraften förbättrats ytterligare och framför allt breddats till att inkludera mer tekniskt avancerade produkter. Det mesta tyder på att utvecklingen kommer att fortsätta i denna riktning och att landet framöver kommer att kunna konkurrera även inom väsentligt mer avancerade segment. Den kinesiska teknik- och forskningspolitiken har haft som en av sina viktigaste uppgifter att bygga upp en inhemsk kapacitet för högteknologiska produkter. Genom en kombination av utländska investeringar i företag och satsningar på teoretiska utbildningar har man försökt att höja sin egen nationella tekniska kompetens.

²⁹ Ljunggren Börje (2004)

Framtidens Kina

Ett av de kinesiska företag som lyckats bäst internationellt är telekomföretaget Huawei, som bland annat konkurrerar med Ericsson och Nokia. Bolaget har som mål att bli en av världens fem största systemleverantörer och man ska fördubbla intäkterna från sin utländska försäljning under de närmaste tre åren. Basen ligger i frizonen Shenzhen i södra Kina och ett av bolagets fem forskningscentra ligger i Kista, granne med Ericsson.

Enligt Magnus Breidne som arbetar för ITPS³⁰ i Peking återstår dock en hel del innan Kina kan betraktas som ett högteknologiskt land. Det finns egentligen ingen kinesisk högteknologi, även om landet tillverkar många produkter med avancerat tekniskt innehåll. Begreppet högteknologi döljer i många fall det faktum att Kina till största delen importerar de viktigaste högteknologiska komponenterna och sedan monterar in dessa i mobiltelefoner, kameror etc., där man själv har tillverkat höljet och enklare detaljer. Ett ytterligare tecken på att kineserna befinner sig på en relativt låg teknologisk nivå är att de saknar patenten till många av de produkter de tillverkar. Ett sådant exempel är TV-apparater. Trots att Kina har en mycket stor andel av världsproduktionen på TV-apparater har de inte ett enda patent. Det gör att 70 procent av tillverkningskostnaderna på TV-apparaterna går till patenthållaren (det vill säga multinationella företag). Kina har blivit allt mer beroende av utländsk teknologi.

En förklaring till svårigheterna för kineserna att avancera på detta område är, enligt Breidne, den låga förmågan att åstadkomma innovationer. Tittar man på statistiken över patent dominerar de utländska företagen stort. Andra förklaringar är företagets låga investeringar i forskning och utveckling, avsaknad av kvalificerad personal samt en företagskultur som bland annat gynnar kortsiktighet och misstror patent. Fram till helt nyligen har inte heller de statliga investeringarna i forskning och utveckling varit särskilt

30 ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier, är en statlig myndighet med ansvar för omvärldsanalyser, utvärderingar och delar av den officiella statistiken.

stora (0,6 procent av BNP 1997, 1,3 procent 2003). Ytterligare en svaghet är Kinas relativt dåliga förmåga att tillhandahålla mer specialiserade utbildningar, särskilt inom informations- och kommunikationsområdet.

Trots dessa svagheter har Kina uppenbara styrkor som kan leda till att man relativt snabbt hinner ifatt de länder som i dag ligger längst fram när det gäller högteknologi: För det första, det stora antalet högt utbildade tekniker. Bara under 2001 utexaminerades 465 000 studenter från tekniska fakulteter i Kina. För det andra kommer troligen inflödet av utländska investeringar att bestå under avsevärd tid. En tredje faktor är det nationella innovationssystemet som, trots sina brister, har en tydlig inriktning mot kommersialisering av forskningsresultat.

Kineserna har, av allt att döma, tröttnat på att spelreglerna sätts av stora multinationella företag som Intel och Microsoft. Till exempel pågår flera stora forskningsprogram som syftar till att ta fram egna processorer, liksom att ersätta Windows med Linux-baserad mjukvara. Det gör att utländska observatörer börjar oroa sig för att kineserna i större utsträckning kommer att börja utveckla egna tekniska standarder. Tack vare den stora inhemska marknaden har Kina goda chanser att lyckas med ett sådant projekt.

Kommer tillväxten att fortsätta? – Riskfaktorer

Arbetslöshet och social oro

Kinas stora utbud av lågutbildad arbetskraft är en av de viktigaste faktorerna bakom den framgångsrika förvandlingen till att bli världens stormakt när det gäller tillverkning. Samtidigt innebär detta överskott av arbetskraft ett hot mot en hållbar socioekonomisk utveckling. I dagsläget har den kinesiska ekonomin svårt att suga upp överskottet av arbetskraft.

Enligt vissa beräkningar är arbetslösheten på landsbygden mycket hög, omkring 150 miljoner människor. De statliga företagen döl-

Framtidens Kina

jer också ett stort antal arbetslösa. På grund av den omstruktureringsprocess som påskyndades av medlemskapet i WTO måste de statliga företagen göra sig av med omkring 5 miljoner arbetare per år de närmaste åren – samtidigt som efterfrågan på arbetskraft på landsbygden faller dramatiskt. Kina står dessutom inför en demografisk chock som innebär att befolkningen i åldrarna 15–65 år kommer att öka, åtminstone fram till 2015. Denna befolkningschock innebär i sig själv att den kinesiska arbetsmarknaden kommer att öka med ett antal som motsvarar tre gånger den tyska arbetsmarknaden. Den politiska uppgiften att skapa så extremt många nya jobb ter sig inte lätt.

En osäker fråga är också hur marknaden för de varor som kinesiska arbetare tillverkar utvecklas de närmaste åren. Viktigast är den inhemska marknaden, men med en exportandel på 30 procent av BNP har också världsekonomin en mycket stor betydelse för den kinesiska arbetskraften. Utan den enorma utländska efterfrågan på kinesiska varor skulle det ekonomiska miraklet drabbas av svår arbetslöshet och fattigdom. Med tanke på Kinas otillfredsställande socialförsäkringssystem är en ökad social oro i en sådan situation en allvarlig riskfaktor.

Brister i det finansiella systemet

Ett annat stort hot mot utvecklingsprocessen är troligen banksektorns dåliga resultat och dess starka koppling till de statliga företagen. Banksektorn är mycket framgångsrik när det gäller att attrahera sparmedel men fördelningen av dessa medel till de statliga företagens investeringsprojekt är inte särskilt effektiva. Bankerna tvingas fortfarande att finansiera projekt som anses socialt nödvändiga, men som inte ger någon kommersiell avkastning. Så länge systemet ser ut på det viset behöver företagen inte bekymra sig så mycket om huruvida de går med vinst, och bankerna har inga motiv att rikta och begränsa sina kreditåtaganden. Följden har blivit att en stor andel av de krediter som banksektorn fördelar går till vanliga lån som i stor utsträckning riskerar att inte kunna fås tillbaka. Beräkningar uppskattar att kostnaderna för

denna länsning av den kinesiska banksektorn uppgick till 30–58 procent av Kinas BNP år 2000 och 41 procent av BNP år 2003.³¹

Banksystemet har reformerats i flera omgångar i syfte att skärpa utlåningsreglerna, men försöken har stannat i havmesyrer eftersom de motverkats av lokala lojalitetsband mellan banker och företag.³² För att reformera banksystemet krävs att man skiljer politiska lån från kommersiella bankaktiviteter. En sådan åtgärd vore dock långt ifrån tillräcklig. Andra nödvändiga åtgärder för att bankerna ska kunna drivas på kommersiell grund är att det ställs genomtänkta krav och att de skapar system för riskbedömning. Kravet på kommersiella villkor måste också ställas på de statliga företagen. De är inte bara de största kreditmottagarna utan står också för majoriteten av de lån som aldrig betalas tillbaka.

Energibrist

Ett stort problem för den kinesiska ekonomin är bristen på energi. Den växande industrin slukar enorma mängder energi och råvaror. Under förra året översteg efterfrågan på el tillgången, vilket tvingade fram elransonering i 27 provinser. För många företag fick detta allvarliga konsekvenser. I flera områden stängdes elen av med bara någon timmers varsel, vilket leder till att stora mängder varor under tillverkning måste kasseras. I Shanghai och Kanton uppmanades företagen att ge de anställda extra semester för att produktionen skulle kunna stängas ned.

Den kinesiska ekonomin är världens mest energiineffektiva - man förbrukar 2,4 gånger mer energi för varje BNP-dollar än genomsnittet i världen och efter USA är man världens största importör av olja. Under 2004 satte regeringen upp målet att minska energiberoendet och att spara energi, särskilt inom den tunga industrin. Detta mål kommer att kräva stora investeringar i energisnål teknik.³³ För att lösa bristen på energi kommer kärnkraft att spela en

³¹ European competitiveness report 2003

³² Sandklef, Kristina och Kiesow Ingolf (2004)

³³ Sveriges Ambassad, Peking (2004)

Framtidens Kina

allt större roll. I dagsläget finns nio kärnkraftverk, men inom de närmaste åren kommer 40 nya att byggas enligt beslut från Kinas ledning. År 2020 ska kapaciteten för den kinesiska kärnkraften vara minst sex gånger större än i dag.³⁴

Miljöförstöring

På sikt kommer troligtvis den ekonomiska tillväxten påverkas av den omfattande miljöförstöring som pågår i Kina. Hittills har det varit ett stort slöseri i utnyttjandet av naturresurser. Exempelvis är vattenpriserna väldigt låga, vilket har fått till följd att Kina är en av världens största förbrukare av vatten. Detta samtidigt som det råder akut vattenbrist i norra Kina. Vattnet är också mycket förorenat. 75 procent av vattnet i floder och sjöar är otjänligt som dricks- eller fiskevatten och kan inte ens användas till konstbevattning.

Andra miljöproblem är luftföroreningar till följd av kolförbränning, industriutsläpp och ökad bilism, det hårda utnyttjandet av odlad mark vilket kan påverka jordbruksproduktionen på sikt, skogsskövling och erosion som leder till översvämningar etc. Sju av tio av världens mest förorenade städer är kinesiska.

Den nya kinesiska ledningen har insett problemen med miljöförstörelsen och i det tiopunktsprogram som nämnts tidigare finns miljöfrågorna med. Huruvida dessa åtgärder verkligen kommer att leda till förbättringar av den snabba miljöförstörelsen sker är svårt att säga. Som på många andra områden finns tydliga miljölagar och förordningar som inte efterlevs. Oftast går ekonomisk tillväxt före miljöhänsyn, särskilt i de fattigare områdena.³⁵

Konsekvenser av ett barnspolitiken – en snabbt åldrande befolkning

På 1950- och 60-talen födde varje kinesisk kvinna i genomsnitt sex barn. Ett barnspolitiken infördes 1979 som en metod att be-

³⁴ Dagens Industri 2005-04-12

gränsa den snabbt växande befolkningen. Politiken innebar att varje par tilläts att ha högst ett barn, med vissa undantag. Efter 1984 tilläts landsbygdsbefolkningen att skaffa sig fler barn, med hänvisning till att de har ett större behov av arbetskraft och större behov av hjälp vid ålderdomen. I vissa provinser tilläts familjer vars första barn blivit en flicka att skaffa ytterligare ett. Möjligheterna att få tre barn eller fler är fortfarande starkt begränsad. Politiken upprätthålls genom ett system med höga böter för par som bryter mot familjeplaneringslagarna.

Tack vare ettbarnspolitiken minskade fruktsamheten snabbt och sjönk till 1,8 under år 2000. Detta har dock fått oväntade strukturella konsekvenser – det är till exempel en stor snedfördelning mellan antalet kvinnor och män. Enligt folkräkningen 2000 föddes 119,9 pojkar på 100 flickor. På landsbygden där söner är en förutsättning för en trygg ålderdom är skillnaderna betydligt större än så. Sönernas ställning är djupt rotad i konfucianistisk tradition och i det patriarkala kinesiska familjesystemet. Sönerna för familjetraditionerna vidare och gamla föräldrar bor hos sina söner. Störst är dock den könsmissiga snedfördelningen bland nyfödda i de mer välmående regionerna i södra och östra Kina, samt i landets centrala delar. Här har bönderna tillgång till modern teknik för fosterdiagnostik. Könsrelaterad abort är betydligt billigare än att betala böterna.

Ettbarnspolitiken innebär också att Kina möter samma demografiska problem med åldrande befolkning som alla andra industriländer. Skillnaden är att det kommer att gå mycket snabbare i Kina. Toppen beräknas komma runt 2050 då 24,3 procent av befolkningen beräknas vara över 65 år.³⁵

35 Sandklef, Kristina och Kiesow Ingolf (2004)

Framtidens Kina

”De bortskämda barnen...”

Ett barnspolitiken har skapat en generation barn bland den kinesiska medelklassen som får mycket uppmärksamhet och som ofta är väldigt bortskämda. Hela släktens fokus ligger på detta enda barn och det skrivs ofta i tidningar om problemen med ”de bortskämda barnen”. Många är mycket självcentrerade och klarar inte av att ta några egna initiativ när det är dags för dem att klara sig själva. De är vana vid att föräldrarna bestämmer och passar upp på dem med allt från att ge dem pengar till att bestämma vad de ska göra på dagarna och se till att de kommer dit. Man frågar sig hur denna generation ska kunna ta ansvar för samhället när de knappt klarar av att ta hand om sig själva. Kommer de att bry sig om andra människor överhuvudtaget?

Samtidigt lever dessa barn under en extremt stark press att lyckas i livet. Enligt kinesisk tradition tas gamla människor om hand hemma av familjemedlemmar eller släktingar och det mesta tyder på att den traditionen kommer att leva vidare. Det innebär att de blir ”de enda barnens” uppgift att försörja och ta hand om sina pensionerade föräldrar. Varje ungt par kommer att behöva ta hand om fyra gamla föräldrar.

För att barnen ska kunna klara av detta ekonomiskt, krävs att de får en bra utbildning som leder till ett högavlönat arbete. I ett land där konkurrensen är stenhård om de bra utbildningsplatserna är det inte ovanligt med barn som är sönderstressade redan i sexårsåldern efter att ha pluggat all sin vakna tid för att klara inträdesprovet på lågstadiet. Barnen får tidigt lära sig att det inte är okej att göra fel – konsekvenserna av misstag är allt för stora. Misslyckas man i lågstadiet är det svårt att komma in på bra högstadieskolor, och då misslyckas man med största sannolikhet även på inträdesprovet till gymnasiet. Därmed är man i praktiken utestängd från de bra universiteten. Och utan examen från ett erkänt universitet är man misslyckad för evigt i det nya Kina...

Metall och utvecklingen i Kina

Kontakter med ACFTU och andra förbund

Två grundläggande frågor för den internationella fackliga rörelsen är vad vi kan göra för att bidra till att stärka arbetstagarnas rättigheter i Kina, samt hur vi som organisationer ska förhålla oss till det statligt kontrollerade fackförbundet ACFTU. Framförallt den senare frågan har varit — och är fortfarande — kontroversiell. Vissa menar att man genom kontakter och utbyte med ACFTU bidrar till att legitimera den odemokratiska regimen.

Till skillnad från många andra fackförbund intog Metall tidigt en pragmatisk hållning i frågan. När inflödet av utländska investeringar från bland annat Sverige till Kina accelererade i början av 1990-talet drog Metall slutsatsen att utökade kontakter med det kinesiska facket var nödvändigt — inte minst var det viktigt att få kunskap om hur förhållandena utvecklades på de svenska företagen. Det var också angeläget att ge kinesiska arbetstagare möjlighet att bygga upp kunskaper kring facklig verksamhet i multinationella företag. Sedan dess driver Metall tillsammans med Sif ett bilateralt projekt med ett av ACFTU:s medlemsförbund. Projektet drivs vid svenska företag som etablerat sig i Kina och syftar till att ge den kinesiska fackliga organisationen kunskaper om; fackligt arbetsmiljöarbete vid stora och små arbetsplatser, att upprätta kollektivavtal samt fackligt arbete i multinationella företag med betoning på demokratiska principer och arbetsformer.

Under åren har också ett flertal utbyten gjorts med både den kinesiska centralorganisationen ACFTU och de branschförbund där de som arbetar inom metallindustrin är organiserade. Syftet har varit att öka kunskaperna om arbetarnas förhållanden i Kina samt att föra en diskussion kring angelägna frågor så som fackliga och mänskliga rättigheter. En förutsättning för dessa utbyten har varit att man kunnat ta upp alla sorters frågeställningar utan någon form av censur, något som också varit möjligt. Förhoppningen är att dessa kontakter och försök att utveckla det nuvarande fackliga arbetet i sig ska stimulera nya kunskaper och synsätt som på sikt

Metall och utvecklingen i Kina

kan bidra till en reformeringsprocess inom den kinesiska fackföreningsrörelsen. Huruvida denna vision är realistisk är omdiskuterat, men Metalls slutsats är att kontakterna med ACFTU är *en* väg för att bidra till att förbättra villkoren för Kinas arbetstagare och därmed bekämpa social dumping.

Förutom kontakterna med ACFTU har Metall kontinuerligt kontakter med den Hong Kong-baserade organisationen HKCTU. Det är en liten facklig organisation med begränsat inflytande, men som bidrar med att öka våra kunskaper om situationen för de anställda i Kina. Det är, som vi ser det, ett viktigt komplement till kontakterna med det kinesiska facket.

Fler vägar att påverka villkoren för kinesiska arbetstagare

Förutom de bilaterala kontakterna mellan de svenska facken och ACFTU bedriver Metall inom ramen för Internationella Metallfederationen ett arbete för att åstadkomma internationella ramavtal i de multinationella koncerner där våra medlemmar arbetar. Syftet med avtalen är att säkra fundamentala rättigheter för samtliga anställda, oavsett var i världen de arbetar. Det är något som är angeläget både för oss och för många företag. På senare år har konsumenter och investerare alltmer börjat efterfråga företag som tar etiska, sociala och miljömässiga hänsyn. Det gör att företag som är måna om sin image i ökad utsträckning börjar se över hur man agerar på dessa områden.

Ett resultat av denna utveckling är att många företag sätter upp egna uppförandekoder där man fastställer olika sociala, etiska och miljömässiga principer för hur företagen och dess underleverantörer ska agera. Ibland kommer koderna till i rent PR- eller marknadsföringssyfte men oftast, får vi anta, har företagen ett verkligt intresse i att också leva upp till dem. Ett problem med uppförandekoder som företagen satt upp på egen hand är dock att det är svårt att uppnå trovärdighet när ingen oberoende part kan kontrollera att de efterlevs.

Metall och utvecklingen i Kina

I ett internationellt ramavtal å andra sidan förhandlar företaget på global nivå med de anställdas fackförbund om vilka regler som ska gälla. Implementering och övervakning sker sedan lokalt där företaget har verksamhet. Det innebär att det finns en tydlig kontrollmekanism vilket gynnar både företaget och de anställda.

Utgångspunkten för avtalen är ILO:s kärnkonventioner. Utöver dessa ska företaget erbjuda de anställda anständiga löner och arbetsvillkor samt tillhandahålla en säker och hygienisk arbetsmiljö. Dessutom åtar sig företagen att kräva av underleverantörerna att leva upp till ovanstående principer. För att upprätthålla avtalet krävs medverkan från de lokala facken på arbetsplatserna.

I dag finns det 34 stycken internationella ramavtal mellan globala fackliga organisationer och internationella företagskoncerner. Exempel på svenska företag med avtal är IKEA, H&M, SKF och Skanska. Erfarenheterna från dessa företag är överlag mycket positiva, trots att avtalen är så kallade "gentlemen's agreements", det vill säga de innehåller inga sanktioner mot företag som inte följer dem. Även företagen upplever avtalen som positiva då det hjälper dem att se till att företagets policy efterlevs samtidigt som de bidrar till att skapa ett positivt pr-värde. Metall har därför som inriktning att sluta så många avtal som möjligt med internationella koncerner där våra medlemmar arbetar.

Vad innehåller internationella ramavtal?

- Rätten att fritt organisera sig och förhandla kollektivavtal
- Ingen diskriminering
- Inget tvångs- eller barnarbete
- Skåliga löner, rimliga arbetstider
- Anständiga arbetsförhållanden
- Ansvar för underleverantörer
- Gemensam övervakningsmekanism
- "Gentlemen's agreements" – inga sanktioner

Metall och utvecklingen i Kina

Ett problem i Kina är att kontrollmekanismer saknas då det är omöjligt för företagen att låta sina anställda leva upp till den första punkten - rätten att fritt organisera sig. Seriösa företag klarar oftast av att leva upp till sina regler på de egna anläggningarna. När det gäller underleverantörer blir det däremot svårare. Även om företagen gör vad de kan för att kontrollera att villkoren följs tycks många underleverantörer i Kina ha utvecklat raffinerade metoder för hur de ska föra revisorer och inspektörer bakom lju-set. Följden blir allvarliga kränkningar av arbetares rättigheter, särskilt bland de utsatta migrantarbetarna.

Trots detta uppenbara problem är de internationella ramavtalen en viktig metod för att främja arbetstagarnas intressen – även i Kina. Bara det faktum att det finns regler – om än frivilliga – för hur företagen bör uppträda innebär att de kan utnyttjas till att sätta press på företag. Det har vid flera tillfällen visat sig att konsumenterna i väst har en betydande makt i sådana sammanhang.

Kina utmanar – några slutsatser och reflektioner..

Den här rapporten gör inte några som helst anspråk på att vara heltäckande när det gäller beskrivningen av Kina och den utveckling som sker. Om det är något man snabbt inser vid ett besök i ”mittens rike” så är det hur komplext landet och dess kultur är. Med svenska glasögon ter sig vissa sidor av det kinesiska samhället som synnerligen främmande. Det gäller att försöka placera intrycken i ett kinesiskt sammanhang, vilket inte alltid är så lätt. Den här rapporten bygger till stor del på diskussioner och intervjuer med, förutom kineser, människor med lång erfarenhet av att ha bott och levt i det kinesiska samhället. Vi hoppas att detta bidrar till att ge en något mer nyanserad bild av världens – just nu – mest dynamiska land.

Det är svårt att inte bli imponerad av den entusiasm som råder i landet och den enormt snabba utveckling som pågår. Det är med stor stolthet som kineser – med rätta – berättar om de senaste årens framsteg och vad de betytt för stora delar av befolkningen. De senaste två decennierna har inneburit en märkbart förbättrad levnadsstandard även om dess omfattning varierar kraftigt.

Det går emellertid inte att bortse ifrån de allvarliga kränkningarna av mänskliga rättigheter som pågår i landet dagligen. Det gäller fundamentala friheter som rätten till demokrati och därmed möjligheten att organisera sig fackligt och att kunna rösta på vilken politisk företrädare man vill. Det gäller också arbetsrelaterade rättigheter så som rätten till anständiga löner och arbetstider samt en säker arbetsmiljö. Landet har också ett föga smickrande rekord som verkställare av 90 procent av världens alla dödsdomar.

Hur kommer det sig då att det kinesiska folket inte gör uppror mot den ledning som så tydligt kränker människors rättigheter? En del av förklaringen är givetvis den hårda repressiva styrningen av samhället – man tillåter helt enkelt inga försök att tänka annorlunda. En annan förklaring är kanske också att så länge den kinesiska ledningen fortsätter att visa framsteg i den ekonomiska utvecklingen har den legitimitet att fortsätta sin politik. Kineser är i

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

allmänhet mycket nationalistiska och många känner en stor stolthet över vad man lyckats åstadkomma. Den dag en större störning i ekonomin uppstår, är risken för social oro emellertid uppenbar - något som den kinesiska ledningen tycks vara mycket väl medveten om.

Även på politisk sker emellertid förändringar i positiv riktning. Människor upplever att deras dagliga liv är mycket mindre styrt än vad det var för bara ett decennium sedan. Så länge man inte engagerar sig i frågor som riskerar att utmana partiets ställning är möjligheterna att fatta egna beslut relativt stora.

Den ekonomiska utvecklingen har inte minst inneburit att kontaktytan gentemot omvärlden blivit bredare. Det gör att även den interna politiska och sociala utvecklingen påverkas. Det tycks finnas en insikt inom partiet om att landet så småningom måste utvecklas i riktning mot större frihet även politiskt. Däremot ser inte demokrati av västerländsk modell ut att vara aktuellt – åtminstone inte i ett kortare perspektiv. Det finns en stor rädsla inom partiet att förlora kontrollen, vilket kanske inte är så svårt att förstå om man betänker landets storlek och vilka konsekvenser en störning av något slag skulle kunna få. Kaos är det värsta tänkbara scenariot, inte bara bland de kinesiska ledarna, och utvecklingen efter Sovjetunionens fall lyfts ofta fram som ett avskräckande exempel.

Frågan är hur länge den positiva utvecklingen av den kinesiska ekonomin fortsätter. Det finns flera faktorer som kan utgöra allvarliga risker för bakslag – inte minst en ökad social oro. De flesta prognoser pekar dock på en gradvis avmattning i den kinesiska ekonomin snarare än en hastig djupdykning.

Det industriella perspektivet...

De senaste åren har ett stort antal arbetstillfällen försvunnit i Sverige och resten av den industrialiserade världen. I den debatt som förs är det lätt att få intrycket av att huvuddelen av dessa

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

jobb har flyttat till låglöneländer som Kina, vilket väcker frågor om Sveriges framtid som produktionsland och industrination. Finns det möjligheter att fortsätta bedriva produktion i Sverige och övriga västvärlden framöver?

Dessa frågor är kanske omöjliga att svara på, men debatten om företagens lokalisering av produktionsanläggningar tenderar ofta att bli överdrivet förenklad.

En förklaring till denna förenkling kan vara bristen på perspektiv. Att företagen flyttar sin verksamhet till de platser i världen där det är mest lönsamt är inte en isolerad händelse, utan ett resultat av de senaste decenniernas globalisering. Framförallt de senaste årens allt öppnare handel och företagens förändrade konkurrenssituation.

Globaliseringen har på många sätt förändrat villkoren för industrin. För det första har billigare transporter och den snabba utvecklingen inom IT och kommunikation gjort att de geografiska avstånden mellan företag och kunder har fått mindre betydelse. Denna utveckling underlättar nyetablering och internationellt samarbete, samtidigt som den skapar större möjligheter att specialisera produktionen och utföra den där det kan ske mest kostnadseffektivt. Konsekvensen har blivit att olika delar av värdekedjan, från råvara till färdig produkt, kan utföras på olika ställen inom samma företag eller av olika företag. Samtidigt har kapitalet blivit i det närmaste helt fritt rörligt över gränserna. Det gör att investeringskapitalet lätt kan söka sig till projekt och till de områden där den förväntade avkastningen är som högst. Detta har skapat en helt ny dimension i den globala konkurrensen. Tidigare konkurrerade industrier som fysiskt befann sig i olika länder genom handel. Nu konkurrerar istället länderna med varandra om var företagen ska välja att förlägga sin verksamhet.

Frihandelsavtal och avregleringar har också gjort att nya aktörer från bland annat Asien och Östeuropa vuxit fram, däribland Kina efter WTO-inträdet 2001.

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

Hur vanligt är det då att de svenska industrijobben flyttar till Kina och andra länder med låga löner? Inte heller denna fråga är möjlig att svara på med säkerhet. Det saknas tillförlitlig statistik och det är ofta oklart vad som egentligen menas med begreppet flytt. De flesta studier som gjorts i Sverige och i andra länder pekar dock på att det endast är en mindre del av de arbetstillfällena som försvunnit inom industrin som beror på att verksamheten har flyttat till andra länder. Orsaken till att arbetstillfällena försvinner är i stället i första hand produktivitetsutvecklingen inom industrin och därmed en naturlig del i den industriella omstruktureringsprocess som pågår i industrin i hela västvärlden. De stora företagen har nästan alltid fler tillverkningsenheter (fabriker) i förhållande till vad som ses som optimalt. Detta är ett resultat av tidigare företagsköp som syftat till att komma in på nya marknader och där företaget fått en eller flera fabriker de inte längre behöver på köpet. Möjligheterna till radikala omstruktureringar av tillverkningen och ökade produktivitetsvinster är därför alltid lockande. Den globala konkurrensen och teknologin både möjliggör och tvingar till en ökad omlokalisering av tillverkningen där möjligheterna att ta tillvara lokala konkurrensförutsättningar, däribland låga lönekostnader, är stora.

Varför får Kina så stort utrymme i debatten just nu? Sverige och andra industrialiserade länder har tidigare klarat av importvågor från Japan, Sydkorea och Mexico utan några större problem. Och utvecklingen i Kina har pågått under två decennier.

Det finns några viktiga faktorer som skiljer dagens situation i Kina från andra snabbväxande ekonomier. En sådan faktor är givetvis landets storlek. I takt med att välståndet ökar har också kineser råd att konsumera. Det har lett till att Kina håller på att bli världens största inhemska marknad för produkter som bilar, hushållsapparater och mobiltelefoner. Det ger landet ojämförbara stordriftsfördelar. Storleken innebär också en enorm tillgång på arbetskraft, inom såväl lågt som högt kvalificerade yrken. Varje år utexamineras drygt 400 000 studenter från tekniska fakulteter

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

samtidigt som de fattiga står på kö för ett lågbetalt arbete i landets tillväxtregioner. Det bidrar till att Kina kan konkurrera både med billig arbetskraft och avancerad teknologi. En annan viktig skillnad är hastigheten i den ekonomiska utvecklingen. Tidigare konkurrenter har tagit betydligt längre tid på sig att komma dit Kina är i dag, vilket gör att övriga världen har svårt att hänga med när de stora mängder billiga varor som Kina exporterar kommer ut på marknaden.

Det är framförallt tre kategorier av svenska företag som väljer att lokalisera sin verksamhet i Kina. Den första kategorin söker sig till Kina som en del i en global strategi i syfte att komma åt den växande marknaden och dess potential. AB Volvos nystartade produktion av lastvagnar i Jinan är ett sådant exempel.

Den andra kategorin utgörs av företag som tidigare har exporterat till Kina, men som måste flytta dit produktion för att få behålla sina kunder. Här utgör underleverantören Tradex ett typiskt exempel. För att få fortsätta leverera till Sony-Ericsson måste de ha produktion i landet. Det beror dels på att kunden vill ha leveranserna säkrade, men också på att kinesiska myndigheter kräver ett lokalt innehåll i produktion av nyckelverksamhet om minst 30 procent. Det första företag som flyttar - i det här fallet Sony-Ericsson - utlöser därmed en kedjereaktion bland leverantörer.

Till den tredje kategorin hör företag som slimmat organisationen så mycket det går, men som ändå inte klarar av konkurrensen. Det är ofta ett resultat av att konkurrenterna antingen flyttat sin produktion eller använder sig av leverantörer i låglöneländer, något som pressar priserna. För dessa företag ses flytt till Kina eller andra låglöneländer som den enda lösningen.

När det gäller den tredje kategorin företag blir resultatet ofta att produktionen i Sverige läggs ned och att arbetstillfällena försvinner från Sverige.

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

Det som sker i den första och den andra kategorin företag behöver däremot inte vara negativt för svenska arbetstillfällen – snarare tvärtom. Det finns flera exempel där framgångarna i Kina gör det möjligt att utöka produktionen och därmed arbetstillfällena i Sverige. Genom att flytta en del av verksamheten till låglöneländer och därmed få en billigare produktion kan företagets överlevnad säkras. Fler resurser kan läggas på utveckling och produktion av avancerade produkter.

Etablering i Kina kan således vara ett sätt att behålla jobben i Sverige. Genom att tillverka en billigare produkt i ett annat land kan nya marknadssegment penetreras. Volymtillverkning av produkter med lägre kvalitetskrav och billigare pris kan säljas till kunder som företaget inte hade tidigare. Lokalisering av verksamhet i ett nytt land eller en ny världsdel blir därmed ett sätt att stärka verksamheten i Sverige.

Framöver måste vi kanske acceptera att vissa sorters arbeten inte kommer att utföras i Sverige eller i övriga Europa. Det gäller företrädesvis arbeten som kräver stor arbetsinsats och där vi inte kan – eller vill – konkurrera lönemässigt. För att kunna dra nytta av de fördelar som globalisering och strukturomvandling innebär är det i det läget viktigt att de som förlorar sina arbeten snabbt får hjälp att hitta nya jobb i andra delar av ekonomin. Här har Metall en viktig uppgift i att underlätta människors förmåga att ställa om till nya arbeten – det gäller såväl kompetensutveckling som geografisk och branschmässig omställning.

... och det fackliga

Ur ett fackligt perspektiv är utvecklingen i Kina en utmaning även på andra fronter än när det gäller våra egna jobb. Vi har också ett ansvar att försöka förbättra villkoren för de kinesiska arbetstagar. Frågan är hur det ska gå till när våra vanliga verktyg inte alltid fungerar? Avsaknaden av oberoende fackföreningar innebär uppenbara problem när det gäller den internationella fackföreningsrörelsens förmåga att påverka situationen på de kinesiska ar-

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

betsplatserna. Detta faktum innebär emellertid inte att vi kan slå oss till ro och nöja oss med att betrakta utvecklingen från sidan. Istället måste man använda de möjligheter som finns att – om än i blygsam skala – påverka situationen för de anställda i Kina.

En sådan väg är fortsatta kontakter med det fack som finns, trots att det är kontrollerat och styrt av partiet. Det finns en tydlig vilja från fackets sida att lära sig mer om vårt sätt att arbeta när det gäller arbetsmiljö, säkerhet och hur man sluter kollektivavtal. Detta intresse bör även i fortsättningen utnyttjas till att också föra diskussioner kring vår syn på mänskliga rättigheter och demokrati. Fortsatt stöd till frivilliga organisationer och oberoende fackförbund utanför Kina som arbetar för en demokratisk utveckling är också en väg för att försöka påverka.

Vidare får vi inte glömma de möjligheter som finns att påverka de internationella och svenska koncerner som har verksamhet i Kina att leva upp till såväl sina egna uppförandekoder som internationell och kinesisk lagstiftning. Här finns möjligheter att agera både som facklig organisation och som konsument.

Vi ser också att inflödet av utländska investeringar skapar möjligheter för en positiv utveckling för de kinesiska arbetstagarna på flera fronter. Dels innebär den ökade efterfrågan på välutbildad personal att människor kommer att efterfråga bättre villkor. Det kan på sikt också innebära att krav ställs på möjligheten att organisera sig fackligt gentemot företagen, och därmed en utveckling mot ett mer västerländskt snitt. En sådan utveckling har troligen störst chans att blir framgångsrik om den sker underifrån – det vill säga med arbetsplatserna som utgångspunkt. På den nationella nivån finns det inte mycket som talar för att facket skulle kunna spela en aktiv och progressiv roll för demokratiseringen. En annan tänkbar effekt av den ökande andelen utländska företag är att facket ges möjlighet att skapa sig en mer oberoende position då motparten inte längre i första hand är staten, utan utländska företag.

Kina utmanar – några reflektioner och slutsatser...

En isolering av Kina är i dagens läge knappast möjligt. Istället bör strävan vara att så långt som möjligt utnyttja den vilja Kina visar att öppna sig mot omvärlden till att bredda och fördjupa de ekonomiska och sociala kontakterna. På detta sätt kan ett behov skapas av mer demokrati i Kina. En förändring av det kinesiska samhället måste till sist genomföras av kineserna själva och det är de demokratiska krafterna i världen som har mest att vinna på en sådan utveckling.

Artiklar och litteratur i urval

Banister, Judith (2004) *Manufacturing Employment and Compensation in China*, Beijing Javelin Investment Consulting Company

Bjurling, Kristina (2004), *Billig, snabb och lydig – en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagens ansvar*, Globala studier nr. 22

Breidne, Magnus (2004) *Ny kinesisk tillväxtpolitik – oroande tecken i skyn*, ITPS Peking

Brooks, Ray och Tao Ran (2003) *China's LaborMarket Performance and Challenges*, IMF

Edling, Jan (1998) *The Necessity of Balance – An essay on Labour Law in Sweden and China*, LO

European Commission (2005) *Delocalisation: Which challenges for the EU economy*, Brussels

Nordea (2005) *Kina – en politisk och ekonomisk översikt*

Sandklef Kristina, Kiesow Ingolf (2004) *Kina inför framtiden – några viktiga trender i Mittens Rike*, UD och FOI

Sigurdson, John (2004) *Kunskapsnation på språng*, Framtider nr 3/2004, Institutet för Framtidsstudier

Utrikesdepartementet (2003) *Mänskliga rättigheter i Kina 2003*

Världsbanken (2004), *Reducing Poverty Sustaining Growth*

Wong, Ola (2004) *No, I'm from Borås*, Stockholm, Ordfront förlag

Artiklar och litteratur i urval

Xu, Youyu (2004) *Rättvisa och jämlikhet i Kina*, i Framtider nr 3/2004, Institutet för Framtidsstudier

Business Week (2004.05.03)

The Economist (2004.03), (2004.11), (2004.10)

Besök på organisationer och företag i oktober 2004 och mars 2005

ACFTU – All China Federation of Trade Unions, Peking m.fl. orter.

Friedrich Ebert Stiftung, Peking

Exportrådet, Peking

Chinese Academy of Social Sciences, Peking

Sveriges Ambassad, Peking

ITPS, Peking

ILO, Peking

Invest in Sweden Agency (ISA), Shanghai

Atlas Copco, Shanghai

Huawo (AB Volvo), Jinan

Sony-Ericsson, Peking

SKF, Shanghai

Artiklar och litteratur i urval

National Steel Mill, Huangzhou

China Shaoxing yellow wine, Shaoxing

Hong Kong Confederation of Trade Unions – Hong Kong

Asia Monitor Resource Center – Hong Kong

Raul Wallenberg-institutet, Peking

Tradex, Langfang

